

บทที่ ๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการ ของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เริ่มต้นด้วยชีวประวัติพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) งานด้านสาธารณประโยชน์ งานด้านศิลปหัตถกรรมดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ชีวประวัติพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)

การศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) พระเถระผู้ทรงคุณวุฒิทรงคุณธรรมสูงเป็นพระเถระนักปกครองนักเผยแผ่พุทธธรรมที่มีความรู้ความสามารถครอบคลุมทั้งทางโลกและทางธรรมและงานนวัตรมเป็นที่ยอมรับและนับถือเป็นที่ทราบกันดีของพุทธบริษัททั่วไปและเหล่าลูกศิษย์ว่าท่านเป็นพระเถระที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมีรูปแบบแนวทางและเทคนิคในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระของพุทธธรรมด้วยคำพูดที่ไพเราะจับใจและวิธีที่เข้าใจง่ายได้ภูมิปัญญาเหมาะสมกับยุคสมัยพร้อมกันนั้นเป็นผู้เชี่ยวชาญในก่อสร้าง แกะสลัก และศิลปหัตถกรรมเป็นอย่างมาก ดังจะได้นำเสนอไปตามลำดับดังนี้

ชีวประวัติโดยสังเขปพระครูโสภณบุญเขต

ชื่อ พระครูโสภณบุญเขต (อายุ ๘๓ พรรษา ๖๒)

สถานเดิม พระครูโสภณบุญเขต ชื่อเดิม โสม นามสกุล เจริญ เกิดปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ตรงกับวันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง ณ บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ที่ ๑ บ้านป่าสังข์ ตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นบุตรของ คุณพ่อจันทร์ คุณแม่อิง เจริญ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาจำนวน ๘ คน คือ

๑. คุณแม่โสม อาจหาญ (เสียชีวิตแล้ว)

๒. คุณพ่ออ้วน เจริญ (เสียชีวิตแล้ว)

๓. คุณแม่อ้วน เจริญ (เสียชีวิตแล้ว)

๔. คุณพ่อพรวน เจริญ (เสียชีวิตแล้ว)

๕. พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เจ้าของประวัตี

๖. คุณพ่อชุม เณียง (เสียชีวิตแล้ว)

๗. คุณพ่อฝัน เณียง (มีครอบครัวอยู่บ้านหนองทุ่ม)

๘. คุณแม่บุญหนา พิบูลย์ (มีครอบครัวอยู่บ้านป่าสังข์)*

ชีวิตช่วงปฐมวัย :

ชีวิตในวัยเยาว์ของเด็กชายโสม เณียงก็เหมือนเด็กชนบทที่ผู้ปกครองมีอาชีพทำไร่ทำนา คือมีความเป็นอยู่ลำบากสภาพภาคอีสานค่อนข้างแห้งแล้งกันดาร เด็กชายโสมทำนาทำไร่เลี้ยงควายช่วยพ่อแม่ สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างลำบากสอนให้เด็กชายโสมต้องขยันหมั่นเพียร หนักเอาเบาสู้ มีอุปนิสัยมีจิตใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญเมื่อทำอะไรจะต้องทำให้ได้ทำให้สำเร็จ ท่านพูดกับทุกคนที่สนิทสนมว่า “ต้องเฮ็ดให้ได้” และก็เป็นแบบอย่างเสมอ

หลังจากที่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดบ้านป่าสังข์ (โรงเรียนบ้านป่าสังข์-ป่าม่วง ปัจจุบัน) แล้วก็ออกมาช่วยครอบครัวทำมาหากิน จนถึงวันเกณฑ์ทหารได้เข้ารับการตรวจเลือกตามหน้าที่ชายไทยแต่มิได้รับเลือกให้เป็นทหาร

สู่ร่มกาสาวพัสตร์ :

หนุ่มโสม เณียง เกิดตรงกับวันวิสาขบูชาคือ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันประสูติตรัสรู้ และปริพพานของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้กรรมที่让您บวชอุทิศพระศาสนา ดังนั้นเมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ท่านได้เข้าอุปสมบท ณ วัดเหล่าสวนมอน หมู่ที่ ๑๒ ตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิตรัตนพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมี

พระครูวิจิตรธรรมมาจารย์ วัดท่าขันธุ์ บ้านกอก เป็นพระอุปัชฌาย์

พระครูทวย วัดบ้านป่ายาง เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระครูอำ ทุมมทินโน วัดบ้านร่องคำ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ได้ฉายาว่า โสภโณ ซึ่งหมายถึง ผู้สง่างาม

ศึกษาพระปริยัติธรรมและจำพรรษา

พ.ศ. ๒๔๕๑ ไปศึกษานักธรรมชั้นตรี ณ วัดบ้านเหล่าใหญ่ ตำบลนาข่า อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น เมื่อออกพรรษาแล้วกลับมาสอบนักธรรมชั้นตรีในนามวัดป่าสังข์และการปรากฏว่าสอบได้

พ.ศ. ๒๔๕๒ ไปศึกษานักธรรมชั้นโท ณ วัดบ้านหนองบัว ตำบลเขาวง อำเภอนาคูบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อออกพรรษาแล้วกลับมาสอบนักธรรมชั้นโทในนามวัดป่าสังข์และการปรากฏว่าสอบได้

* สัมภาษณ์ นางบุญหนา พิบูลย์, น้องสาวพระครูโสภณบุญเขต, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

พ.ศ. ๒๔๕๓ ชาวบ้านห้วยน้ำคำ ตำบลดงกลาง อำเภोजตุรพักตรพิมาน นิมนต์ไปจำพรรษา ณ วัดบ้านห้วยน้ำคำ เพื่อช่วยพัฒนาวัด ขณะจำพรรษาก็ได้ศึกษานักธรรมชั้นเอกด้วยตนเอง แล้วกลับมาสอบในนามวัดป่าสังข์ สามารถสอบได้นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๔๕๔ จำพรรษา ณ วัดป่าสังข์ อินทนิคม

พ.ศ. ๒๔๕๕ ตั้งสำนักศาสนศึกษาขึ้นที่วัดป่าสังข์ เพื่อสอนนักธรรมชั้นตรี-โท-เอก ท่านทำหน้าที่สอนมีพระภิกษุสามเณรมาศึกษาเล่าเรียนจนสอบได้เป็นจำนวนมาก

พ.ศ. ๒๔๕๖ ไปจำพรรษา ณ วัดสุทัศน์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน เพื่อศึกษานวกรรม (วิชาก่อสร้าง) โดยมีพระครูพรหมยานประภาสและพระครูพรหมเสนาสน์นิมมาน อดีตเจ้าคณะอำเภोजตุรพักตรพิมาน เป็นผู้อบรมและสอนนำฝึกปฏิบัติจนมีความรู้ด้านการก่อสร้างอย่างชำนาญ

พ.ศ. ๒๔๕๗ ท่านได้กลับมาจำพรรษาที่วัดบ้านป่าสังข์ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านป่าสังข์และเจ้าคณะตำบลป่าสังข์

พ.ศ. ๒๕๐๘ ด้วยความที่ท่านมองเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อนาย อรรถพร หุมเพชวรธรรม นายอำเภोजตุรพักตรพิมานได้มาปรึกษาถึงการก่อสร้างโรงเรียนให้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของกุลบุตรกุลธิดา (เดิมใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่เรียน) แต่งงบประมาณทางราชการไม่เพียงพอ ท่านจึงได้ตกลงกับนายอำเภอ, นายโส นาคำสี กำนันตำบลป่าสังข์ นายบัวสอน ปิตะบุรณ์ ครูใหญ่ และขอความร่วมมือจากประชาชนผู้ปกครอง ผู้มีจิตศรัทธา จัดสร้างอาคารเรียนเอกเทศ แบบ ป.๑ ข ขนาด ๒ ห้องเรียนขึ้น บนเนื้อที่ ๖ ไร่ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา สิ้นค่าก่อสร้าง ๒๘,๐๐๐ บาท ให้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียน

พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นพระธรรมทูต ออกปฏิบัติงานอบรมประชาชนตามวัด หมู่บ้าน โรงเรียน ในเขตอำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดตลอดมา^๒

งานด้านสนับสนุนการศึกษา

๑. ส่งเสริมการศึกษาทางธรรมและทางโลกแก่ลูกศิษย์จนสำเร็จปริญญาหลายคน
๒. เป็นประธานกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา
๓. เป็นครูสอนนักธรรมชั้นตรี โท และเอก แก่พระภิกษุสามเณร
๔. ให้การอบรมธรรมะแก่นักเรียนในวันสุกสัปดาห์และวันธรรมสวนะ
๕. สร้างแท่นพระพุทธรูปให้แก่โรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา เพื่อเป็นที่สักการบูชาในโรงเรียน

^๒พระครูโสภณบุญเขต, สมโภชวิหารจตุรमुखและฉลองสัญญาบัตรพัฒนาศาสนาเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕-๑๗.

๖.ส่งพระลูกศิษย์ไปศึกษาเล่าเรียนทั้งในและต่างประเทศสำเร็จการศึกษาเป็นเปรียญ และปริญญาตรี โท เอก หลายรูป

๗.เป็นประธานอำนวยการสอบนักธรรมและธรรมศึกษาสนามหลวง ของสนามสอบ อำเภอดุรพัตร์พิมาน

งานปกครอง

พ.ศ. ๒๔๕๔ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านป่าสังข์

พ.ศ. ๒๔๕๖ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลป่าสังข์ อำเภอดุรพัตร์พิมาน

พ.ศ. ๒๔๕๓ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอดุรพัตร์พิมาน

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นฐานานุกรมของพระครูพรหมยานประภาส (แป ปภาโส) ที่พระสมุห์

พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นฐานานุกรมของพระครูพรหมยานประภาส (แป ปภาโส) ที่พระปลัด

พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบล ชั้นตรีที่พระครูโสภณบุญเขต

พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูเจ้าคณะตำบลชั้นโทในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูเจ้าคณะอำเภอชั้นเอกในราชทินนามเดิม^๗

๓.๒. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการ

ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) นั้น ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ คือ ๑) บทบาทในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒) บทบาทในด้านการเผยแผ่ด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ดังจะได้อธิบายต่อไป

๓.๒.๑ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)

การเผยแผ่พุทธธรรมคือการเผยแผ่ธรรมะหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการให้การศึกษาแก่ผู้อื่น การเผยแผ่พุทธธรรมของคณะสงฆ์จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในฐานะเป็นผู้สืบทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและนับเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ เป้าหมายที่แท้จริงของการเผยแผ่ธรรมะจึงมุ่งพัฒนาคณะให้มีจิตเป็นพุทธหรือเป็นผู้

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ประเสริฐอย่างแท้จริง ให้เกิดปัญญาสามารถแก้ปัญหาได้ให้มีศีลเพื่อนำมาซึ่งการบริโภคอย่างพอเพียงหรือกินอยู่พอดีมีวินัยให้เข้าใจชีวิตรู้หน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญู สุภาพ เรียบร้อยเสียสละ ซื่อสัตย์และสุจริต^๕

พระสงฆ์เป็นบุคลากรที่เสียสละทำงานเพื่อประเทศชาติ ช่วยอบรมสั่งสอนประชาชนให้ละชั่วประพฤติดีตามพระธรรมคำสอน ตามกฎหมายระเบียบและกติกากฎของบ้านเมือง ก่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในสังคม สะดวกต่อการปกครองพัฒนาประเทศ^๖ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์มีอุดมคติที่จะนำประชาชนอยู่ ๒ ด้านด้วยกันคือ

๑) ด้านสติปัญญาความรู้พระสงฆ์ที่ดีต้องแนะนำทางออกบอกทางสว่างออกมาตักเตือนสังคมมนุษย์ถึงภัยอันตรายต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นดังสัญญาณเตือนภัยห้ามล้อแก่สังคม

๒) เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นแรงบันดาลใจเป็นสัญลักษณ์ประจักษ์พยานแห่งธรรมความสงบร่มเย็นและสันติภาพเป็นตัวอย่างแห่งผู้ประพฤติศีลธรรมความสำรวมระวังความมักน้อยสันโดษโดยความอดทนความรักความเมตตาและเป็นผู้แบ่งปันความรักความเมตตากรุณาความสงบร่มเย็นแก่สังคมประเทศชาติ^๗

ปัจจุบันแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองอย่างมากและทำให้มีผู้มองศาสนาและสถาบันสงฆ์ในแง่ต่างๆทั้งในแง่ดีหรือแง่บวกและแง่ร้ายหรือแง่ลบก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ยังมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนคนไทยและแสดงออกมาในรูปของประเพณีนิยัตินิยมหรือความเมตตาปราณีและความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจเรียกว่าเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยซึ่งเป็นลักษณะอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาและผู้ที่มิพบาทหรือมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือพระสงฆ์ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระพุทธเจ้า สถาบันสงฆ์จึงได้รับการเคารพบูชาสักการะอย่างสูงเป็นสถาบันที่ขาดเสียไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากเป็นที่พึ่งทางใจชี้แนะทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้ให้เห็นให้ดูและเป็น

^๕ ภาณี ไชยธีรานุวัตรศิริและคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์กรณีศึกษาในภาคกลางและภาคตะวันออก” หน้า ๓๔-๓๕.

^๖ สุนทร สุภูตะโยธิน, คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ม.ม.ป.), หน้า ๗.

^๗ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), “พุทธธรรมกับการศึกษาเรื่องปัญหาคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาไทย” , ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิตรุ่นที่ ๔๖ ปีการศึกษา ๒๕๔๒, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑.

สถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนพิธีแล้วพระสงฆ์ยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆที่กลไกของรัฐบาลเข้าไม่ถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆอีกด้วย^๖

จากสถานภาพของพระสงฆ์ดังกล่าว รองศาสตราจารย์คุณ โทจันทร์กล่าวว่าได้ส่งผลให้เกิดความหวังที่ประชาชนอยากเห็นพระสงฆ์แสดงบทบาทที่สำคัญต่อชีวิตประจำวันดังนี้คือ

๑) เป็นที่พึ่งบารมีเป็นที่พึ่งทางใจหรือเป็นผู้นำทางจิตใจหมายถึงเป็นผู้พัฒนาหรือยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้นปลดปล่อยจิตใจให้พ้นจากทุกข์ทางกายด้วยการมีธรรมมีเหตุผลและเข้าใจสภาพการณ์ต่างๆตามความเป็นจริง

๒) เป็นพระสอนธรรมคือการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอันเป็นบทบาทหลักที่สำคัญยิ่งเป็นรากฐานของความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง

๓) เป็นพระนำปฏิบัติคือพระสงฆ์เมื่อศึกษาพระธรรมวินัยแล้วจะต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบปฏิบัติถูกต้องปฏิบัติชอบปฏิบัติตนในพระวินัยอย่างเคร่งครัดเพราะคนที่สอนเขาให้ดีมีศีลธรรมต้องมีความดีสมบูรณ์ในตนก่อนบางที่การปฏิบัติเป็นแบบอย่างได้ผลดีกว่าการสอนด้วยปากเปล่า

๔) เป็นพระพัฒนาคือการพัฒนาแบบร่วมมือกันเป็นไตรภาคีทั้ง ๓ องค์การคือบ้าน วัด โรงเรียนรวมเรียกว่าหมู่บ้านบวร

๕) เป็นพระปรึกษาที่ดีคือการให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตแก่ประชาชนทุกระดับจะเป็นปัญหาชีวิตปัญหาครอบครัวปัญหาความเครียดทางด้านจิตใจปัญหาเด็กเยาวชนและคนชราถูกทอดทิ้งปัญหาหมู่บ้านจนถึงปัญหาของประเทศหรือปัญหาระหว่างประเทศควรมี“โครงการพระเพื่อประชาชน” หรือตั้งศูนย์ฮอตไลน์ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ต้องการคำปรึกษาอันจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคข้อมูลข่าวสารในอนาคตได้

๖) มีส่วนช่วยสังคมคือด้านเศรษฐกิจด้านการปกครองด้านสังคมและด้านการศึกษา^๗

พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ)ได้นำวิธีการเผยแผ่ที่พระพุทธเจ้าได้วางเอาไว้มาใช้เพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมจะสังเกตเห็นได้จากนโยบายในการพัฒนาวัดของท่านด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการเทศนาปาฐกถาธรรมบรรยายธรรมสัมโมทนียกถาการให้โอวาทเอกสารหนังสือเทปธรรมะ การเผยแผ่เองและส่งเสริมให้บุคคลการภายในวัดเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพราะท่านได้คำนึงถึงว่าการเผยแผ่พุทธธรรมนี้มีประโยชน์ต่อประชาชนชุมชนสังคมและประเทศชาติ

^๖คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๖.

เป็นเอนกอนันต์และเป็นการเจริญรอยตามบาทพระบรมศาสดาอันเป็นวิธีการสร้างศาสนบุคคลให้เป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นการสร้างคนดีให้มาควบคุมคนเก่งที่ไร้คุณความดีทั้งยังเป็นการให้ทานที่มีอานิสงส์มหาศาลมากกว่าการให้ทุกสิ่งสมดังพุทธพจน์บทที่ว่า“การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง ความสิ้นคิดหาชนะทุกข์ทั้งปวง”^๕

พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ได้ดำเนินการเผยแพร่พุทธธรรมตามรอยพระคำรัสของพระบรมศาสดาทำหน้าที่สอนธรรมนำปฏิบัติด้วยการเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมเป็นประจำทุกวันพระและตามสถาบันการศึกษาหน่วยงานต่างๆของภาครัฐและเอกชน ปฏิบัติกิจของสงฆ์ด้วยการทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นเป็นประจำทุกวันลงอุโบสถสังฆกรรมไม่เคยขาด หากไม่มีกิจธุระจำเป็น นอกจากนั้นท่านยังเป็นนักเผยแผ่ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการคิดใหม่ทำใหม่ก้าวไกลก้าวหน้ามุ่งพัฒนาสังคม^๖ ด้วยการจัดโครงการสนับสนุนส่งเสริมฝึกฝนบุคลากรที่เป็นพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้รู้จักการเผยแพร่พุทธธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการเทศนาการปาฐกถาธรรมการบรรยายธรรมการสอนหนังสือในโรงเรียนต่างๆทั้งของภาครัฐและเอกชน การทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็นการลงอุโบสถสังฆกรรมและการทำกิจที่พระสงฆ์พึงกระทำเพื่อการเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ เป็นกำลังของพระพุทธศาสนา ภารกิจด้านนี้นับว่าเป็นงานที่โดดเด่นของท่าน เป็นภารกิจที่ประจักษ์ชัดแก่สาธารณชน เพราะพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ให้ความทุ่มเทมากโดยเห็นว่าเป็นงานที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุดอย่างหนึ่งซึ่งสามารถประมวลได้ดังนี้

๓.๒.๑.๑ การเผยแผ่ในวัด

ก. การเผยแผ่โดยมีประเพณีเป็นสื่อกลางกล่าวคือมีประชาชนจากที่ต่างๆทั้งใกล้และไกลที่ศรัทธาในการแสดงธรรมของท่านได้เข้ามาทำบุญในวันธรรมมัสสวนะ (วันพระ) วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันหยุดราชการโดยพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ใช้เวลาในส่วนหนึ่งแสดงธรรมแก่ญาติโยมเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมแก่ญาติโยมที่หวั่นไหวพากันมาฟังธรรมและในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะมีการเวียนเทียนณบริเวณวิหารของวัดป่าสังข์ประมาณ ๑๐๐คนและมีส่วนหนึ่งจำนวน ๓๐ คนได้รักษาอุโบสถศีลโดยพักแรมที่วัดตลอดทั้งวันมีการเทศน์และบรรยายธรรมแก่ญาติโยมที่เข้าร่วมกิจกรรม

ข. การดำเนินกิจกรรมของวัดป่าสังข์ด้วยการใช้หลักธรรมการดำเนินการทุกโครงการจะแฝงไว้ด้วยการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ทั้งรูปแบบโดยตรงและโดยอ้อมคือ

^๕บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

^๖บำรุง สุขพรรณ, บทบาทของพระสงฆ์ยุคปฏิรูป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), (อัดสำเนา).

การแทรกขรรมะอบรมปลูกฝังคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้เข้าร่วมโครงการตามจังหวัดและโอกาสเช่นโครงการเปิดอารามภาคกลางคืนซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้มีสถานที่ในการทำวัตรสวดมนต์ฟังธรรมและเจริญสมาธิภาวนา เพื่อขัดเกลาจิตใจแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งโดยตรงและโดยอ้อมทั้งยังส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอันจะดำรงไว้ซึ่งความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา

๓.๒.๑.๒ การเผยแพร่ณอกวัด

พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ต้องการให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยมีความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมจึงหาวิธีการเพื่อสามารถเผยแพร่ธรรมในสถานที่ต่างๆภายนอกวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยได้ไปบรรยายธรรมเองบ้างส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดให้ไปบรรยายธรรมตามหน่วยงานราชการบริษัทห้างร้านเอกชนที่นิมนต์มาในโอกาสต่างๆบ้างตลอดจนการสร้างพระนักเผยแผ่และการใช้สื่อช่วยในการเผยแผ่ดังนี้

ก. โครงการที่ช่วยส่งเสริมให้คนรู้จักการทำวัตรสวดมนต์เจริญจิตภาวนาฟังพระธรรมเทศนาและนำธรรมะที่ได้รับไปประยุกต์ใช้และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีสติ

ข. โครงการฝึกพระนักเผยแผ่มิใช่เฉพาะทำนุรูปเดียวเท่านั้นที่เป็นพระนักเผยแผ่ แต่ท่านยังได้จัดโครงการฝึกพระภิกษุให้สามารถเป็นพระนักเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นพระเถระที่มีคุณลักษณะพิเศษคือการที่ไม่สันโดษในการทำมาหากินดีไม่พอใจกับความสำเร็จครึ่งๆกลางๆ“กุเลสุ รมเมสุ อสนุคฺคฺชิตา” เมื่อทำอะไรไม่ทำเหาะเหาะต้องทำให้สำเร็จ “อุปปฏิภาณิตาปธานสุมิ” ไม่ทอดทิ้งในการบำเพ็ญเพียรไม่ยอมแพ้ง่ายๆในการทำมาหากินดี“สัมเพราะกาวไปข้างหน้าดีกว่ายืนแต่ทำอยู่กับที่” ในขณะที่ทำงานนั้นพัฒนาตนเองไปด้วยสร้างโอกาสไปด้วย^{๑๑}และไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรท่านยังคงเป็นแม่แบบหรือเป็นแบบอย่างที่ดีงามของพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไปในสังคมด้วยการยึดถือบทบาทหน้าที่ตามข้อกำหนดของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดในการครองตนอย่างบริสุทธิ์สูงส่งเรียบง่ายมีความรู้ธรรมะลึกซึ้งมีเมตตาให้ข้อคิดข้อชี้แนะในการแก้ปัญหาชีวิตทางเดินที่ดีงามให้กับประชาชนเป็นแบบจำลองอุดมคติของพระพุทธศาสนาสื่อออกมาในรูปของวิถีชีวิตคือความเป็นอยู่ที่ไม่เห็นแก่ตัวไม่สะสมวัตถุและเกียรติยศเป็นชีวิตที่ไม่เศร้าหมองและเป็นจริงได้ในโลกเพราะท่านถือว่าการดำรงอยู่ของสมณวงศ์มีความสำคัญต่อสังคมได้ไม่เฉพาะว่ามีคนเข้ามาบวชเรียนอยู่ไม่ขาดสายเท่านั้นแต่ย่อมหมายถึงการปฏิบัติพระธรรมวินัยให้เป็นชีวิตในอุดมคติด้วย เพราะคุณค่าของพระภิกษุต่อ

^{๑๑}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๘), หน้า ๔๒.

สังคมอยู่ที่การพิสูจน์วิถีชีวิตอันเป็นอุดมคติร่วมกับชาวพุทธไม่ใช่อยู่ที่การดำรงสมณะเพศแต่เปลี่ยนนอก^{๑๒}

พระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ) ได้มีนโยบายการเผยแผ่ทั้งในเชิงรับคือการเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสอนธรรมเป็นหลักและการเผยแผ่ในเชิงรุกคือการใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆเป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม^{๑๓}และเพื่อให้การเผยแผ่พุทธธรรมสัมฤทธิ์ผลหรือดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จตามนโยบายที่วางไว้หลักการสอนของท่านจึงเน้นให้สอดคล้องกับแบบพุทธวิธีหรือลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า ๔ ประการ^{๑๔}คือ

- ๑) สันติศาสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปคูให้เห็นกับตา
- ๒) สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยการชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
- ๓) สมุตเตชนา ใ้ใจให้แก่วกถ้างเกิดกำลังใจปลุกใจให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่า จะทำให้สำเร็จจดทนต่อความเหนื่อยยาก
- ๔) สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็งร่าเริงเบิกบานไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะเห็นประโยชน์ในการปฏิบัติ

พระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ) ได้ทำตามบทบาทหน้าที่ของความเป็นพระสงฆ์ในการสื่อพุทธธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและได้สนองงานกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนส่วนรวมสังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง โดยท่านสื่อออกมาในรูปแบบของบทบาทภาระงานกิจการของคณะสงฆ์ทั้ง๖ด้านคือบทบาทการปกครอง บทบาทศาสนศึกษา บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทสาธารณูปการ บทบาทการสาธารณสงเคราะห์และบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านเป็นแบบจำลองอุดมคติทางพระพุทธศาสนาหรือเป็นแม่แบบแห่งคุณงามความดีงามทางสังคม มีภาวะความเป็นผู้นำสูง เพราะท่านทรงคุณธรรมคือสอนให้รู้(ยถาวาที) ทำให้ดู(เตถาการิ) อยู่ให้เห็น(ยถาวัตติเตถาการิ) มีความรู้ความสามารถเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่ประชาชนได้อย่างดียิ่งด้วยวิธีการที่ชาญฉลาดเฉียบขาดเฉียบคมด้วยชี้แนะชี้้นำทำ

^{๑๒}มานี ไชยธีรานุวัตรศิริและคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์กรณีศึกษาในภาคกลางและภาคตะวันออก” (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{๑๓}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, หน้า ๑.

^{๑๔}พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕) หน้า ๔๕.

เป็นตัวอย่างเสริมคุณธรรมสร้างจริยธรรมนำคุณค่าพัฒนามวลชน^{๕๕}มีเมตตาธรรมสม่ำเสมอเท่าเทียมแก่บรรดาพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า และท่านยังเป็นแบบอย่างของความเป็นผู้นำในการพัฒนาการเผยแผ่ของพระสงฆ์ยุคใหม่ด้วยการแนะนำพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้ใช้หลักปฏิบัติปฏิรูปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประโยชน์ประสิทธิภาพประสิทธิผลประชาชนเป็นหลักชัยในการเผยแผ่พุทธธรรมท่านเป็นพระสงฆ์ที่มองอดีตเน้นปัจจุบันใฝ่ฝันอนาคตพร้อมให้พระสงฆ์สามเณรยุคปัจจุบันรู้จักการพัฒนาตนเองให้เป็นคนมีคุณภาพในสังคมด้วยให้รู้จักการปรับตัวปรับใจใฝ่ความรู้สู่คุณธรรมนำสังคมได้ร่วมพระศาสนา

๓.๒.๒ บทบาทการเผยแผ่ด้านสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ว่าเป็น “คำนาม” หมายถึง การก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์^{๕๖}

สาธารณูปการ การที่จัดเป็นความระเบียบบริหารการของคณะสงฆ์ส่วนกลางในสมัยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ใช้คำว่า องค์การสาธารณูปการ แต่ในปัจจุบัน บทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางเรียกว่า การสาธารณูปการ ทั้งองค์การสาธารณูปการและสาธารณูปการ มีความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.)

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)^{๕๗} กล่าวถึง สาธารณูปการ ไว้ในหนังสือพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด ไว้ว่า สาธารณูปการ ในคำวัดหมายถึงการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด เช่น โบสถ์ ศาลา กุฏิ

^{๕๕} บำรุง สุขพรรณ, บทบาทของพระสงฆ์ยุคปฏิรูป, (อัคราเนนา)

^{๕๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, อ้างในพระครูสังฆรักษ์ พุทธา จิตเมโว, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพวชิรญาณจารย์ (ธงชัย สุวณฺณศิริ)”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๑.

^{๕๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรรถา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๖.

สาธารณูปการ โดยรวมหมายถึงการพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่าง ไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้นหากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สะดวกสบาย การทำถนนทำทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็นด้วย

สาธารณูปการ เป็นงานประจำของเจ้าอาวาสอย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้เพื่อสร้างสิ่งที่เป็น รักษาสิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและพระสงฆ์ภายในวัด

การสาธารณูปการ ใน ๔ ความหมายข้างต้น ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่ของเจ้าอาวาสมาตรา ๓๗ (๑) ว่า “บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี”

ลักษณะงานสาธารณูปการ โดยลักษณะแตกต่างกัน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ได้แก่การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นกิจการที่ต้องทำด้วยแรงความคิด กล่าวคือ การวางโครงการให้เหมาะสมกับกิจที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานให้เหมาะสมกับกิจการที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานและทุนทรัพย์และใช้หลักบัญชีควบคุมด้วย ใคร่ขอกล่าวถึงการวางโครงการพอให้เห็นควรเริ่มทำการคิดทำแผนผังวัดให้เหมาะสมกับสภาพวัด เช่น ควรกำหนดสร้างโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ซึ่งเป็นหลักของวัดไว้ที่ใด โรงเรียนปริยัติธรรม หอสมุดมนต์ หอระฆัง หอกลอง ถนนหนทาง สนามหญ้าและอื่นๆ ไว้ที่ใด แล้วเขียนแผนผังวัดเป็นหลัก และเขียนแบบแปลนสิ่งที่จะสร้างตามโอกาส และสิ่งที่จะสร้างขึ้นนั้นควรให้เป็นทรงไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ หรือยึดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนาดใหญ่เล็กตามความคาดหมายแหล่งทุนทรัพย์ เมื่อก่อสร้างต้องสร้างเสนาสนะต่างๆ ตามแผนผังที่กำหนดให้และเสนาสนะที่สร้างต้องเป็นไปตามแบบแปลน แม้การบูรณปฏิสังขรณ์ก็ถือแบบแปลนนี้เป็นหลักปฏิบัติ

๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน ได้แก่การดำเนินกิจการทางเอกสาร เช่น การขออนุญาตสร้างวัด ขอตังวัด ขอรวมวัด ขอย้ายวัด ขอยุบวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ขอยกวัดร้างให้เป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ขออนุญาตจัดงานวัด ขออนุญาตเรียไร การดำเนินกิจการเหล่านี้ การขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ การอนุญาตจัดงานวัดและการเรียไร ปฏิบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวง บางเรื่องทางราชการเป็นเจ้าการ คณะสงฆ์เป็นส่วนประกอบ บางเรื่องคณะสงฆ์เป็นเจ้าการ ทางราชการเป็นเพียงส่วนประกอบ

๓. การทำโดยการจัดประโยชน์ ได้แก่ การดำเนินการในการรักษาทรัพย์สินใช้จ่ายทรัพย์สินและการจัดประโยชน์ของวัดโดยตรง คือ การศาสนสมบัติ เป็นงานละเอียดอ่อน ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง^{๔๔}

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการตามลักษณะที่แยกกล่าว ย่อมมีวิธีแตกต่างกันตามลักษณะของงาน ขอเสนอแนะเฉพาะการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ คือ กิจอันเกี่ยวกับการวัด กิจการของวัดอื่นๆ และการศาสนสมบัติของวัด จัดแยกกล่าวอีกส่วนหนึ่งได้ดังนี้

ก) แผนผังวัด การกำหนดแผนผังวัดมิใช่เรื่องยุติตายตัวย่อมมีข้อยืดหยุ่นไปตามเหตุการณ์ให้คำนึงขนาดของวัดและชุมชนพร้อมสภาพที่ดินที่ตั้งวัดและความเหมาะสมเป็นสำคัญ

ข) วัดขนาดเล็ก วัดขนาดเล็กและที่ตั้งอยู่ในชุมชนขนาดเล็กควรจัดแผนผังขนาดย่อมโดยให้มีถนนหนทางเชื่อมพองามกับให้มีสนามหญ้าและที่ปลูกต้นไม้ไว้ส่วนหนึ่ง เสนาสนะควรมีเฉพาะที่ขาดไม่ได้ คือ กุฏิ ศาลาการเปรียญและอุโบสถควรกันไว้เป็นเขตฌาปนสถาน พร้อมกะลิ่งก่อสร้างไว้ในแผนผัง คือ เมรุเผาศพ ศาลาบำเพ็ญบุญ ส่วนเสนาสนะอื่นๆ ถ้าจำเป็นจริงจึงมีเพราะถือนโยบายประหยัด

ค) วัดขนาดกลาง วัดขนาดกลางและตั้งอยู่ในชุมชนขนาดกลาง ที่ตั้งวัดกว้างขวาง ควรจัดแบ่งเป็นเขต คือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตการศึกษาและเขตสาธารณะสงเคราะห์ ปันด้วยเขตถนนหรือลำคลอง จัดเป็นสนามหญ้าบริเวณปลูกต้นไม้ และเขตอภัยทาน ตามควรแก่ที่ตั้งวัดและชุมชน เสนาสนะควรมีมากกว่า วัดขนาดเล็ก คือ กุฏิเป็นหมู่ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ หรือฌาปนสถาน ควรแยกออกเป็นส่วนหนึ่ง กำหนดสิ่งก่อสร้างให้ชัดเจน เช่น ศาลาบำเพ็ญบุญที่เก็บศพ โรงครัว เป็นต้น

ง) วัดขนาดใหญ่ วัดขนาดใหญ่และตั้งอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ ควรจัดแบ่งเขตให้เหมาะสมกว่าวัดขนาดกลาง หรืออาจเพิ่มเขตจัดประโยชน์เข้าอีก เสนาสนะก็อาจมีมากกว่าและประณีตขึ้นตามสมควรแก่ขนาดวัดและชุมชนการเขียนแผนผังวัดนี้ ขออุปถัมภ์บางส่วนได้จากกรมการศาสนาเพื่อให้ได้มาตรฐานแบบเดียวกันเมื่อเขียนเสร็จแล้ว เสนอตามลำดับเพื่ออนุมัติเป็นหลักการต่อไป

จ) การตกแต่ง วัดขนาดเล็ก ขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ก็ตาม ควรได้มีการตกแต่งให้หน้าร่มรื่นเหมาะสมกับคำว่า “อาราม” เช่น จัดทำถนนเข้าวัดและภายในวัด จัดทำความสะดวกวัดประจำทุกสัปดาห์ จัดปลูกต้นไม้ยืนต้นบริเวณถนนหนทาง จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ กิจการภายใน

^{๔๔}กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

วัด เขียนแผนผังวัดลงในกระดานขนาดใหญ่ติดไว้ในที่เปิดเผย การทำป้ายชื่อวัดนั้นขอให้บอกชื่อทางราชการ และให้ถูกต้องตรงกันทั้งป้ายถนนแยกเข้าและป้ายหน้าวัด^๙

ในงานวิจัยนี้จะนำเสนองานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ซึ่งประกอบด้วย ๑) งานการก่อสร้างอุโบสถ ๒) ด้านการสร้างศาลาการเปรียญ ๓) ด้านการก่อสร้างวิหาร ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๓.๒.๒.๑ ด้านการก่อสร้างศาสนวัตถุและศาสนสถาน

พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เมื่อท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านป่าสังข์ ท่านได้สานต่องานสาธารณูปการจากอดีตเจ้าอาวาสท่านได้แสดงบทบาทพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมของการเรียนรู้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นเพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่มีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งอันเกิดจากการเรียนรู้ในวัดอันเป็นต้นทุนทางปัญญาที่พระสงฆ์ได้ชี้ทางออกบอกทางถูกปลุกทางงามตามแนวทางแห่งพระศาสนาที่สามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจจิตใจสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมได้จะเห็นได้จากนโยบายการพัฒนาวัดเกี่ยวกับด้านสาธารณูปการดังนี้คือ

๑. จัดทำวัดให้เป็นสถานที่ร่มเย็นสถานที่ที่ร่มเย็นเจริญหูเจริญตาสบายใจแก่ผู้พบเห็นให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจตามระบบ ๕ส. ได้แก่ สะอาด สะดวก สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย

๒. ตรวจตราดูแลสอดส่องรอบบริเวณวัดส่วนใดยังไม่เรียบร้อยแนะนำจัดการให้เรียบร้อยให้มีการบูรณะพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดเพื่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมต่อไป

ก) ให้จัดทำป้ายชื่อวัดและติดไว้ในที่มองเห็นชัดเจนในทิศเหนือทิศตะวันออกทิศใต้และทิศตะวันตกตามลำดับ

ข) ให้จัดทำแผนผังชี้แจงภายในบริเวณรอบวัดอย่างชัดเจน

ค) ให้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิที่ชำรุดทรุดโทรมให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงสวยงามตามแบบพุทธาณูญาดและกฎกระทรวง

ง) ให้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ถนนและท่อระบายน้ำบริเวณภายในวัด

จ) ให้บูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถวิหารหลวงศาลาการเปรียญปิดทองพระประธานพระพุทธรูปสำคัญของวัดจิตรกรรมฝาผนังที่ชำรุดทรุดโทรม

ฉ) จัดให้มีการปรับปรุงพื้นที่ปลูกตัดแต่งต้นไม้ให้ร่มเงาไม้ดอกไม้ประดับปลูกหญ้าเพื่อประดับปรับปรุงตกแต่งสถานที่และให้รักษาความสะอาดรอบบริเวณวัดให้ดีขึ้น

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕-๑๑๘.

ข) ให้จัดระบบน้ำไฟฟ้าให้ได้รับความสะดวกสบายเพื่อให้วัดเป็นสถานที่ร่มเย็น
สถาน

๓. สอดส่องดูแลผลประโยชน์ของวัดอันเกิดจากธรณีสงฆ์ให้เป็นไปตามความ
เหมาะสม

๔. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการกำหนดของ
กฎกระทรวงและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน(ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕

นอกจากนี้ในการบูรณะพัฒนาการก่อสร้างการซ่อมแซมเสนาสนะของวัดพระครูโสภณ
บุญเขต(โสม โสภโณ)ได้กำหนดนโยบายให้พระภิกษุสามเณรศิษย์วัดและผู้อยู่อาศัยปฏิบัติให้เป็นไป
ตามกติกาสงฆ์วัดบ้านป่าสังข์ พ.ศ. ๒๕๔๑ หมวดเบ็ดเตล็ดข้อ ๑๒ ว่า“การก่อสร้างการซ่อมแซม
การซ่อมแปลงหรือการตัดแปลงเสนาสนะภายในวัด หรือสถานที่ภายในวัดผู้กระทำให้ต้องแจ้งต่อเจ้า
อาวาสวัดก่อนทุกครั้ง เมื่อเจ้าอาวาสวัดพิจารณาเห็นชอบแล้วจึงเป็นอันกระทำได้”

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่า พระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ)มีความรู้ด้าน
ด้านบูรณปฏิสังขรณ์รู้จักปรับปรุงและสร้างวัดบำรุงเสนาสนะที่เก่าแก่ให้กลับมาใช้งานได้
เหมือนเดิม

การพัฒนา หมายถึง การกระทำให้สิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้นหรือให้สำเร็จประโยชน์ ด้าน
บทบาทการพัฒนาศาสนสถานของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ช่วยฟื้นฟูบูรณปฏิสังขรณ์
โบราณสถานให้กลับมาเกือบเหมือนเดิม สถานภาพความเป็นพระในปัจจุบันต้องเป็นผู้มีหัวใจ
ทางด้านการพัฒนา ทั้งด้านวัตถุและพัฒนาทางด้านจิตใจ ดังคำสัมภาษณ์ของพระมหาสมพงษ์
จิตปัญโญได้กล่าวว่า “ยุคสมัยนี้นั้น เรื่องที่สำคัญที่สุดเราจะพัฒนาพระกับชาวบ้านให้เข้ามามีส่วน
กันทางพระพุทธศาสนาจะได้แข็งแรง พุทธศาสนาได้มีอายุมั่นคงยืนยาว ในปัจจุบันคนหลงทางด้าน
วัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ต้องให้มีธรรม คนมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ถ้าขาดคุณธรรมกับศรัทธา
ญาติโยมเข้าถึงธรรมมีข้อคิด เชื่อว่าถ้าทำได้อย่างนี้ พระพุทธศาสนาเรา จะเจริญรุ่งเรืองเป็นแน่ ถ้า
หากยังไม่ถึงธรรมทั้งพระกับฆราวาสก็ขาดความเจริญรุ่งเรือง คือวัดกับบ้านต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่ง
กันและกัน คือ พระให้อาหารใจ ชาวบ้านให้อาหารทางกาย ก็มีที่พึ่งทางพระพระก็มีที่พึ่งทางบ้าน มี
ธรรมเป็นยานหนึ่งได้เข้าถึงจิตใจศรัทธาประชาชน พยาญาติโยมทั้งหลายให้เข้าถึงเหมือนกับ
พระนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ ในขณะนี้เพื่อจะได้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ในบ้านกับ
วัดที่พึ่งพากันได้ พอความใกล้ชิดมากเข้าญาติโยมก็สามารถแสดงเป็นพุทธมามกะได้ ไม่เกิดความ
ทะเลาะกันในหมู่ไม่เหมือนกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่วุ่นวายในแผ่นดินในขณะนี้ ไม่มี

ศีลธรรมเป็นข้อยึดเหนี่ยวจิตใจแบ่งพรรคแบ่งพวก ถ้าหากว่าเราพระนักศึกษา ถ้าเข้าถึงธรรมนำพา ชุมชนให้อยู่ในหลักศีลธรรมเสมอภาค ชุมชนนั้นก็เกิดประโยชน์มากมหาศาล”^{๒๐}

ทำให้เห็นว่าบทบาทของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เป็นผู้ประสานวัดกับบ้าน ได้เป็นอย่างดี อย่างที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ การสร้างวัดคอนเคน การสร้างสำนักสงฆ์บ้านโนน เมือง และอีกหลายๆ วัดในอำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งบทบาทในการสร้างเสนาสนะ หรือทะนุบำรุงวัด โบราณสถาน สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงการอนุรักษ์หรือการสืบทอดพระพุทธศาสนา ในด้านศาสนวัตถุอันเป็นการกล่อมเกลาคิดใจของชาวพุทธ เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจสู่การ ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งในภาวะปัจจุบันพระต้องเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบประกอบพร้อมกับการพัฒนา ดังเช่นบทสัมภาษณ์พระครูสุตปัญญากรณ์กล่าวว่า การพัฒนาสังคมที่ดี คือพระสงฆ์เป็นผู้นำ เพราะว่าโดยส่วนใหญ่แล้วนั้น ถ้าว่าผู้นำเป็นผู้มีหลักศีลธรรมแล้วสุปฏิปันโน ปฏิบัติดีแล้ว อุสุ ปฏิปันโน ปฏิบัติตรงแล้ว ญาญปฏิปันโน ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว สามิจิ ปฏิปันโน ปฏิบัติสมควรแล้วอาหุเนยโย ควรแก่การนำมาบูชา ปาหุเนยโย ควรแก่การสักการะ โดยเฉพาะพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) จะเห็นความเมตตาจิตต่อสังคมทุกชนชั้นได้เป็นอย่างดี ^{๒๑} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เป็นพระนักพัฒนาอย่างแท้จริงนับตั้งแต่ ท่านเข้าสู่สมณะเพศปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เป็นต้นมา ไม่ว่าท่านจะจำพรรษาอยู่ที่ใดก็จะเป็นผู้บุกเบิก พัฒนา นำความเจริญทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุให้กับที่นั่นเสมอมาดังผลงานที่ปรากฏดังต่อไปนี้

๓.๒.๒.๒ ด้านการก่อสร้างอุโบสถ

สำหรับการสร้างอุโบสถนั้น ไม่ใช่เรื่องทำได้ง่ายๆ ถือว่าเป็นศาสนสถานที่สำคัญที่สุด อีกอย่างหนึ่งในวัด การก่อสร้างจะต้องใช้กำลังทรัพย์ กำลังคน กำลังศรัทธาและอื่นๆ ผู้ที่จะสร้าง จะต้องมีการบริหารหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ ขวนขวายประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลัง หากมีข้อขัดแย้งหรือขัดข้องก็ จะเป็นอุโบสถที่ไม่บริสุทธิ์หรือมีตำหนิ เจ้าภาพเจ้าศรัทธาก็ต้องลงทุนทรัพย์เอาใจใส่ดูแลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักของการก่อสร้างและจัดทำ ช่วงที่ทำได้ต้องมีฝีมือเป็นที่ยอมรับเพราะการ ก่อสร้างมีทั้งศาสตร์ ศิลป์ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้นนอกจากการก่อสร้างโบสถ์จะมีคุณค่าทาง วัฒนธรรมแต่การสร้างโบสถ์ย่อมได้อานิสงส์ได้บุญมาก ดังนี้

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ จิตปัญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสุตปัญญากรณ์, เจ้าคณะตำบลป่าสังข์ เขต ๑, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๑. โบสถ์เป็นถาวรวัตถุ วัสดุที่นำไปก่อสร้างล้วนแต่เป็นของที่ทนถาวร เช่น เหล็ก กรวด ปูน ทราช เป็นต้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วอยู่ได้นับร้อยๆ ปี เมื่ออยู่นานเท่าไรก็ใช้ประโยชน์ได้มากเท่านั้น เมื่อทำประโยชน์ได้มากก็ได้บุญมาก

๒. โบสถ์สร้างด้วยวัตถุที่มีราคาแพง เช่น ทองคำเปลว กระจกสี และสิ่งต่างๆ ที่ประกอบให้สวยงามเป็นที่สะดุดตา สะดุดใจ ทำให้ผู้เห็นใจเบิกบานยกมือไหว้อนุโมทนาสาธุการ ผู้สร้างก็ได้บุญมาก

๓. โบสถ์เป็นที่รวมศิลปะต่างๆ ของชาติ การปั้น การแกะสลักลวดลายต่างๆ ตลอดจนภาพเขียนเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนา สวยงามตระการตา ทำให้ผู้ได้เห็นเกิดความสงบเย็นใจ ตลอดจนได้ความรู้จากภาพเขียนด้วย ช่วยให้เกิดความรู้ ความฉลาด เป็นต้นให้ผู้สร้างโบสถ์ได้บุญ

๔. การสร้างอย่างอื่น ถึงจะสร้างสวยงามใหญ่โตปานใด ก็ให้ประโยชน์เพียงอยู่อาศัยเท่านั้น ส่วนการสร้างโบสถ์ให้ประโยชน์ในการอยู่อาศัยก็ได้ ให้สำเร็จสังฆกรรมต่างๆ ก็ได้ เช่น การบวชนาค เป็นสถานที่ยังคนธรรมดาสมาญให้เป็นพระภิกษุสงฆ์ นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้สร้างโบสถ์ได้บุญมาก

๕. โบสถ์เป็นที่ประดิษฐานองค์พระประธาน จำลองแทนองค์พระพุทธเจ้า การสร้างโบสถ์จึงเหมือนสร้างที่ประทับถวายองค์พระพุทธเจ้า เมื่อคนเข้าไปในโบสถ์ได้เห็นพระพุทธรูปเกิดความเลื่อมใสใน้อมใจระลึกถึงพระพุทธรูปเป็นพุทธานุสสติ ทำให้จิตใจผ่องใส เป็นเหตุให้ผู้สร้างโบสถ์ได้บุญอีกประการหนึ่ง

๖. ผู้สร้างโบสถ์ ได้บุญฐานะที่สร้างเสนาสนะที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่ามีการให้ที่อยู่อาศัยได้ชื่อว่า เป็นผู้ให้ทุกๆ อย่างแล้วยังได้ชื่อว่าสร้างวิมานมหาพรหมอีกด้วยเพราะโบสถ์เป็นสถานที่ที่พระสงฆ์-สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนทั่วไปเข้าไปทำวัตรสวดมนต์เข้าเฝ้าเป็นประจำ เจริญกรรมฐานภาวนาและทำกิจพระศาสนาอื่นๆ ที่สำคัญๆ หรือจะทำกิจการอื่นเพื่อความศักดิ์สิทธิ์เป็นสวัสดิมงคลก็นิยมทำกันในโบสถ์ ดังนั้นการสร้างโบสถ์จึงเท่ากับการสร้างวิมานมหาพรหม จึงนิยมว่าได้บุญมาก

จากข้อความข้างต้นได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการสร้างโบสถ์ว่ามีบุญมากเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) มองเห็นว่าวัดบ้านป่าสังข์ ซึ่งเป็นวัดเจ้าคณะตำบล และท่านเองเป็นพระอุปัชฌาย์ ยังขาดอุโบสถที่ถาวรใช้ทำสังฆกรรมและบวชนาค จึงชักชวนชาวบ้านป่าสังข์ บ้านป่าม่วง ลูกศิษย์ผู้มีจิตศรัทธา ร่วมกันสร้างอุโบสถ ขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๔ เมตร สิ้นค่าก่อสร้างประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาท) ใช้เวลาในการก่อสร้างนาน ๗ ปีจึงแล้วเสร็จ^{๒๒}

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุตปัญญารัตน์, เจ้าคณะตำบลป่าสังข์ เขต ๑, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๓.๒.๒.๓ ด้านการก่อสร้างศาลาการเปรียญ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ร่วมกับประชาชนผู้เลื่อมใสศรัทธามาร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ทำให้กุฏิหลังเก่าคับแคบ ไม่เพียงพอแก่การประกอบพิธีทางศาสนา จึงสร้างศาลาการเปรียญทรงไทย คอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้นหลังคามุงกระเบื้อง พื้นหินอ่อน ขนาดกว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๒๕ เมตร ใช้เวลาในการก่อสร้าง ๕ ปี สิ้นเงินค่าก่อสร้าง ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท)^{๒๓} ไม่เพียงแต่พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) จะสร้างเฉพาะในบ้านตัวเองเท่านั้นยังเป็นริ้วแรงในการสร้างศาลาการเปรียญ สร้างกุฏิสำหรับเป็นสำนักงานเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน เป็นลักษณะอาคารเสริมเหล็ก ๒ ชั้น ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๒๔ เมตร แบบจตุรมุข^{๒๔} และศาลาปฏิบัติธรรม ขนาดกว้าง ๒๐ เมตร ยาว ๒๑ เมตร สิ้นค่าก่อสร้าง ๕๓๐,๐๐๐ บาท งบประมาณในการก่อสร้างท่านใช้ทุนทรัพย์ส่วนตัวจากเงินนิยภัตและเงินที่ได้จากการเทศน์พร้อมกับเงินที่ได้จากลูกศิษย์นำมาถวายและชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธามาร่วมกันบริจาค

นอกจากนี้ท่านยังได้เป็นประธานในการสร้างศาลาการเปรียญ โบสถ์ กุฏิ สำนักสงฆ์ตามหมู่บ้านต่างๆ เช่น ที่วัดบ้านโคกมอน วัดเหล่าสวนมอน วัดบ้านดอนแคน วัดบ้านโนนเมือง วัดเหล่าหนาด บ้านปาม่วง^{๒๕} และอื่นๆ อีกจำนวนมากที่บ้านอื่นเข้ามาให้ท่านช่วยเหลือซึ่งตรงกับแนวความคิดของพระเทพสีมาภรณ์^{๒๖} ที่ได้กล่าวไว้ว่า ประชาชนอยากเห็นพระสงฆ์แสดงบทบาทตนในด้านปัจเจกบุคคลและสังคม ดังนี้

๑. ด้านปัจเจกบุคคล ประชาชนอยากให้พระสงฆ์ใช้สถานภาพของตนแสดงบทบาทของตนในลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑) เป็นพระดี ทั้งคดีโลก และคดีธรรม คือมีความรู้ความสามารถ ทนโลกทนเหตุการณ์ และมีความประพฤติตามพระธรรมวินัย ๒) เป็นพระเก่ง คือ อยากให้พระคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ตามสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ๓) เป็นพระสอนคนได้ คือ อยากให้พระสงฆ์มีภาวะความเป็นผู้นำคนอื่นให้ทำตามได้ ๔) เป็นพระผสมผสาน คือ สามารถเป็นที่พึ่งได้ ทั้งคดีโลกและคดีธรรม มีรูปการทำงานชนิดเรื่องทางโลกไม่ให้ซ้ำเรื่องธรรมไม่ให้เสีย

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระอธิการนิคม อาสโก, เจ้าอาวาสวัดบ้านปาสังข์, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายคำจันทร์ วรรณสิงห์, ครูโรงเรียนปาสังข์-ปาม่วงวิทยา, วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ ฐิตปัญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๖} พระมหาไพสิทธ์ สัตยวฑู, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทศึกษากรณี: พระเทพสีมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕-๗๐.

๒. ด้านสังคม ประชาชนอยากให้พระสงฆ์ ใช้สถานภาพของตนแสดงบทบาทต่อสังคม ในลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑) ทำวัดให้สะอาด ร่มรื่น สวยตา สวยใจ แก่ผู้ได้พบเห็น ๒) ทำตนเป็นแบบอย่างแห่งความดี ความสงบเย็น เป็นผู้ที่ไม่มีความเร่าร้อนทั้งทางกายและทางจิตใจ ๓) ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน

สรุปแล้ว พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ได้ยึดหลักการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอที่ช่วยสอดส่องดูแลวัดในเขตปกครองของเจ้าคณะอำเภอ และช่วยทำนุบำรุง ส่งเสริม สร้างถาวรวัตถุและจัดวัดให้เป็นสถานที่ศึกษา เป็นที่พักผ่อนของบ้านใกล้เคียง

๓.๒.๒.๔ ด้านการก่อสร้างวิหาร

ในครั้งพุทธกาลมีการกล่าวถึงการสร้างวิหารโดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตพระนครโกสัมพี ครั้งนั้น มหาอำมาตย์อุปัฏฐากของท่านพระฉันนะสร้างวิหารถวายพระฉันนะ แต่ท่านพระฉันนะสั่งให้มุงให้โบกฉาบวิหารที่สำเร็จแล้วบ่อยครั้ง วิหารหนักเกินไป ได้ทลายลงมาท่านพระฉันนะจึงมีวสาละวนเก็บรวบรวมหญ้าและไม้ ได้ทำนาข้าวเหนียวของพราหมณ์คนหนึ่งให้เสียหาย พราหมณ์นั้นจึงเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงได้ทำนาข้าวเหนียวของข้าพเจ้าให้เสียหาย ภิกษุทั้งหลายได้ยินพราหมณ์นั้นเพ่งโทษติเตียน โพนทะนาอยู่ บรรดาที่ผู้มกน้อย...ต่างก็เพ่งโทษติเตียน โพนทะนาว่า โฉนท่านพระฉันนะจึงได้ให้มุงโบกฉาบวิหารที่ทำสำเร็จแล้วบ่อยครั้ง วิหารหนักเกินไปได้ทลายลงมา แล้วกราบทูลเนื้อความนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาท่านราชคหเศรษฐีแล้วได้กล่าวว่า คหบดี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตวิหารแล้ว บัดนี้เป็นการสมควรที่จะสร้างได้ ราชคหเศรษฐีให้สร้างวิหาร ๖๐ หลัง โดยวันเดียวเท่านั้น ครั้นให้สร้างเสร็จแล้ว จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วกราบทูลอาราธนาว่า พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้ากับภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาโดยคุณิภาพ ครั้นเศรษฐีทราบ ว่า ทรงรับอาราธนาแล้วจึงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมทำประทักษิณกลับไปแล้ว ให้ตกแต่งขาทนียโภชนียาหาร อันประณีตโดยล่วงราตรีนั้น แล้วให้คนไปกราบทูลกตตาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว ภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

ครั้นเช้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอันตรวาสกถือบาตรจีวรเสด็จไปยังนิเวศน์ของราชคหเศรษฐี ครั้นแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จึงราชคหเศรษฐี อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยมือของตน จนพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยแล้ว ลดพระหัตถ์จากบาตร ห้ามภัตรแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วน

ข้างหนึ่งกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าต้องการบุญ ต้องการสวรรค์ ได้สร้างวิหาร ๖๐ หลังนี้ไว้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะพึงปฏิบัติอย่างไรในวิหารเหล่านั้น พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คหบดี ถ้าเช่นนั้น เธอจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์จาตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่ได้มา ราชคหเศรษฐีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้ว ได้ถวายวิหารเหล่านั้น แก่สงฆ์จาตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่ได้มาลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนา แก่ราชคหเศรษฐี ด้วยคาถาเหล่านี้ ว่าดังนี้

วิหารย่อมป้องกันหนาว ร้อน และเนื้อร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงูและยุง ฝนในลิสีรฤตฺถุ นอกจากนั้นวิหาร ยังป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้นได้ การถวายวิหาร แก่สงฆ์ เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้า ทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ เพราะเหตุนี้แล คนผู้ฉลาด เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ ตน พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ให้ภิกษุทั้งหลายผู้พหุสูต อยู่ในบริเวณนี้เถิด อนึ่ง พึงมีใจ เลื่อมใสถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะ อันเหมาะสมแก่พวกเธอ ในพวกเธอชื่อตรง เพราะพวกเธอ ย่อมแสดงธรรมอันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา เขารู้ทั่วถึงแล้ว จะเป็นผู้มีอัสวะ ปรีณิพพานในโลกนี้^{๒๗}

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาท่านราชคหเศรษฐี ด้วยคาถาเหล่านี้แล้ว ทรงลุก จากอาสนะเสด็จกลับ

จากที่กล่าวมาข้างต้นการสร้างวิหารนั้นมีอานิสงส์มากเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) พร้อมด้วยชาวบ้านร่วมกันสร้างวิหารแบบจัตุรมุข โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กก่ออิฐ (มอญ) ถือปูน ประดับลายปูนปั้น หลังคาประดับกระจกลี บานประตูหน้าต่างไม้แกะสลัก (ออกแบบก่อสร้างเลือกกลดลายโดยตัวท่านเอง) ไว้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปประจำวิหาร ขาดหน้าดักกั่ว ๓๕ นิ้ว สูง ๘๕ นิ้ว ขนาดวิหารกว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๘ เมตร ใช้เวลาในการก่อสร้าง ๕ ปีจึงแล้วเสร็จ^{๒๘}

๓.๓ ด้านสาธารณประโยชน์

งานด้านสาธารณประโยชน์ หมายถึง การช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ และการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา การอบรมเยาวชน

^{๒๗}พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาวัฑ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทศึกษากรณี: พระเทพสิมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา”, หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๒๘}สัมภาษณ์ พระครูเมตตาภิตติวิมล, เจ้าคณะตำบลป่าสักเขต ๒, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ส่งเสริมในด้านการศึกษา พร้อมทั้งการซ่อมแซมถนน สร้างถนน ฝายน้ำ บูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้เป็นส่วนหนึ่งของบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันท่านพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) มีบทบาทหลายด้านด้วยกันสมดังงานวิจัยของจรินทร์ ยังสังข์^{๒๙} ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้จัดบทบาทพระสงฆ์ไว้ดังนี้

๑. บทบาทด้านการปกครอง เป็นบทบาทการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักการทางศาสนา ในปัจจุบัน การปฏิบัติตนของท่านมีความย่อหย่อนทางพระธรรมวินัย โดยเฉพาะในสิกขาบทที่เป็นความผิดทางวินัยเพียงเล็กน้อยเช่น ปาจิตติย์ ทุกกฎ ทุพพาสิต เป็นต้น เช่น การดูโทรทัศน์ การฟังวิทยุ การจับเงิน การขูดดิน การตัดกิ่งไม้ การฉันทอาหารเวลาวิกาล เป็นต้น ทำให้สิ่งเหล่านี้กลายเป็นสิ่งเล็กน้อยที่ชาวชุมชนยอมรับได้ แต่ท่านยังคงระมัดระวังในสิกขาบทที่ทำให้ขาดจากการเป็นพระสงฆ์ได้ คือ ปาราชิก ๔ เช่น การเสพเมถุน ลักขโมย ฆ่ามนุษย์ และการอวดอุตตริมนุสสธรรมและในความคิดขนาดกลางที่เรียกว่า สังฆาทิเสส ๑๑ เช่น การจับต้องกายผู้หญิง เป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์ยังได้เลียบบทบาทในการปกครองชุมชน เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาชุมชน บทบาทด้านนี้ของพระสงฆ์ได้มีความเปลี่ยนแปลงไปจากหลักการทางศาสนา มีการประยุกต์ตามกระแสของโลกแต่ยังอยู่ในกระแสการควบคุมของพระธรรมวินัยและประชาชน แม้รัฐพยายามเข้ามาควบคุมด้วยการออกกฎหมายและมีการประชุมพระสังฆาธิการ เป็นการทำให้พระสงฆ์ตกเป็นเครื่องมือของรัฐและเป็นเสมือนหน่วยงานของรัฐมากยิ่งขึ้น

๒. บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนา เป็นบทบาทที่ศาสนิกชนมุ่งหวังว่า พระสงฆ์จะเป็นผู้นำหลักพระธรรมวินัยประกาศสู่ตน ท่านหลวงปู่ได้มีการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรมในงานศพ การแสดงธรรมการบำเพ็ญบุญที่วัดในวันศีลการเผยแผ่ขณะเป็นนิสิตฯ ส่วนหลักธรรมในการเผยแผ่ ได้มีการนำหลักธรรมระดับโลกียธรรมเพื่อการดำรงตนให้มีความสุขในปัจจุบัน ขาดการนำหลักธรรมในชั้นปรมาตมะหรือโลกุตตรธรรม ในบางครั้ง รัฐขอความร่วมมือในการนำเสนอถึงหลักธรรมเพื่อเป็นการสร้างกระแสในการรณรงค์ เช่น เรื่องโรคเอดส์ ยาเสพติด ยาบ้า เป็นต้น

๓. บทบาทด้านการศึกษา เป็นบทบาทที่พัฒนาให้พระสงฆ์เป็นผู้ทรงความรู้ เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ปรารถนา การศึกษาของท่านถือเป็นการศึกษาที่เป็นไปทั้งในบทบาทตามหลักการทางศาสนาและเป็นเครื่องมือของรัฐในการพัฒนาการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส เป็นการศึกษาผสมผสานในแง่ของวิชาการอันก่อให้เกิดพระสงฆ์มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ส่วนการศึกษาแบบเดิมที่เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎก ไม่ได้รับการสนใจจากพระสงฆ์ นอกจากนี้พระสงฆ์ยัง

^{๒๙}จรินทร์ ยังสังข์, “บทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๕๑-๕๕.

สูญเสียบทบาทในการให้การศึกษาแก่ประชาชนผ่านการบรรพชาอุปสมบท หรือการเป็นศิษย์วัดของชุมชน แต่ยังคงมีบทบาทในการให้การศึกษาด้านศีลธรรมแก่ชาวชุมชนผ่านการเผยแผ่ศาสนา บทบาทด้านการศึกษาก็เป็นบทบาทที่ตกเป็นเครื่องมือของรัฐ บทบาทตามหลักศาสนาและบทบาทที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

๔. บทบาทด้านสาธารณูปการ เป็นการจัดการดูแลวัด กุฏิเสนาสนะ อุโบสถ วิหารให้เรียบร้อย มีสัปปายะ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ท่านได้พัฒนาบทบาทด้านนี้ในลักษณะที่ใหญ่โตขึ้น กุฏิเสนาสนะที่ใหญ่โต ราคแพง มีเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องบันเทิงเป็นต้น บทบาทด้านนี้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนและทัศนคติของตนเอง และได้รับการยกย่องวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาของชุมชน

๕. บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการเกื้อกูลแก่ชาวชุมชน ท่านมีบทบาทในด้านนี้มากมายเช่น เป็นสถานที่เรียนหนังสือ เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ที่เดินทางมาเพื่อศึกษาต่อ เป็นที่พักคนเดินทาง ให้การสงเคราะห์ด้านสิ่งของที่เหลือแก่คนยากไร้ โรงเรียนหรือคณะสงฆ์ที่ขอความร่วมมือมา ให้ยืมสิ่งของเป็นเขตอภัยทานที่ปล่อยสัตว์ ทิ้งวัตถุที่ชาวชุมชนไม่ต้องการ เป็นสถานที่พักผ่อน สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ดูดวง โชคชะตา ราศี ฤกษ์ยาม การตั้งชื่อ เปลี่ยนชื่อสกุลของชาวชุมชนตั้งแต่เกิดจนถึงตาย

สรุปแล้วบทบาทของท่านหลวงปู่พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) มีความสำคัญยิ่งในการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ขาดการศึกษา บางครั้งยังเป็นที่ปรึกษาเรื่องราวต่างๆ พร้อมทั้งยังรักษาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธดังที่บทบาทของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ที่ได้ทำขึ้น ดังจะได้อธิบายต่อไป

๓.๓.๑ โรงเรียน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ด้วยความที่พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) มองเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อนายอำเภอจตุรพักตรพิมาน นายอรรถพ พุ่มเพชรวรรณ ได้มาปรึกษาถึงการก่อสร้างโรงเรียนให้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของกุลบุตรกุลธิดา (เดิมใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่เรียน) แต่งงบประมาณทางราชการไม่เพียงพอ ท่านจึงได้ตกลงกับนายอำเภอ, นายไส นาคำสี กำนัน ตำบลป่าสังข์ นายบัวสอน ปิตะบุรณ์ ครูใหญ่ และขอความร่วมมือกับประชาชนผู้ปกครอง ผู้มีจิตศรัทธา จัดสร้างอาคารเรียนเอกเทศแบบ ป.๑ จ ขนาด ๒ ห้องเรียนขึ้นไปบนเนื้อที่ ๖ ไร่ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา สิ้นค่าก่อสร้างประมาณ ๒๘,๐๐๐ บาท ให้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของลูกหลาน

จากผลงานที่ปรากฏกล่าวได้ว่า พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาทั้งทางด้านปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา สำหรับพระภิกษุ สามเณร และด้านสามัญสำหรับฆราวาสทั่วไป ได้ส่งเสริม สนับสนุนด้านการศึกษาทั้งใน

ด้านทุนการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร นักเรียน และสนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษาของโรงเรียนต่างๆ ดังนี้

๑. ส่งเสริมการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา

พระครูโสภณบุญเขตได้สนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา สนับสนุนอาหารกลางวัน อุปกรณ์การศึกษา เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา สื่อโสตทัศนูปกรณ์ อุปกรณ์กีฬา นอกจากนั้นยังได้อุปถัมภ์ทุนทรัพย์แก่โรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา^{๓๐} อีกทั้งยังได้จัดครูพระสอนศีลธรรมไปช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา และโรงเรียนอื่นๆ เป็นต้น

ปัจจุบันโรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดการส่งเสริม และการให้บริหารการศึกษาภาคบังคับ มีนักเรียนในการดูแลรับผิดชอบ ๓ กลุ่ม ได้แก่ ระดับปฐมวัย อนุบาลที่ ๑, ๒ ระดับการศึกษาภาคบังคับชั้น ป.๑ ถึง ม.๓ และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเด็กพิการเรียนร่วม ที่โรงเรียนจึงต้องจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและทั่วถึงจึงกำหนดกลยุทธ์ที่จะดำเนินงานในปีงบประมาณ ๒๕๕๔ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ ๑ กลยุทธ์เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงความสามัคคี สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย

กลยุทธ์ที่ ๒ กลยุทธ์ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชากรวัยเรียนอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

กลยุทธ์ที่ ๓ กลยุทธ์พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ

กลยุทธ์ที่ ๔ กระจายอำนาจและส่งเสริมความเข้มแข็งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

กลยุทธ์ที่ ๕ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชน และท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

ทิศทางการพัฒนาสถานศึกษาในอนาคต

การดำเนินการพัฒนาสถานศึกษาในอนาคต เป็นการวางแผนยุทธศาสตร์ของการศึกษา เพื่อให้สถานศึกษา จัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพตามเป้าหมายของชาติ ตามกรอบวิสัยทัศน์ของโรงเรียน ซึ่งควรมีทิศทางดังนี้

๑. ด้านผู้บริหาร สถานศึกษาควรดำเนินการพัฒนาสถานศึกษา ยึดหลักการใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดำเนินการบริหารตามกระบวนการ (PDCA) โดยอาศัยความร่วมมือจากชุมชนมีระเบียบ

^{๓๐}สัมภาษณ์ นายคำจันทร์ วรรณสิงห์,ครูสอนโรงเรียนป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา,วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๕.

รองรับ มีการส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา ระดมสรรพกำลังทุกภาคส่วน ในการพัฒนาสภาพแวดล้อม จัดหาสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีคุณภาพมาใช้ในการจัดการเรียน การสอนให้เพียงพอ ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ในโรงเรียนให้ร่มรื่นสวยงามอย่างมีระบบระเบียบ ใช้ หลัก ๕ ส (สะอาด สะอาด สะอาด สร้างสุขลักษณะ) อย่างต่อเนื่อง จัดกิจกรรมที่จะกระตุ้นให้ ผู้เรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและกล้าตัดสินใจ พัฒนา หลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและความต้องการชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๒. ด้านครูผู้สอน ครูต้องพัฒนาครูสู่ครูมืออาชีพ เป็นนักคิดนักประดิษฐ์สื่อผู้อ่าน นัก ทดลอง หักกว้างมองไกล มีทักษะในการใช้สื่อเทคโนโลยีนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการ สอน มีการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ในการศึกษา นำผลการประเมินมาปรับการ เรียนเปลี่ยนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ให้เป็น ปัจจุบันต่อเนื่องและเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอนจริง และครูควรศึกษาต่อให้สูงขึ้นเพื่อ นำความรู้และวิชาการใหม่ๆ มาปรับใช้จะได้รู้ทันการเปลี่ยนแปลงเสมอ

๓. ด้านผู้เรียน พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถในทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม ปลูกฝังนิสัยการรักการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ทุกวิชา รู้จัก แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ฝึกการสังเกต ฝึกการอ่าน คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิด ไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหาด้วยเหตุผล มีอคติต่อสิ่งเสียดสีทุกชนิด มีความสนุกสนานกับ การเรียน เป็นนักเรียนที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีสัมมาคารวะ มีคุณภาพตามหลักสูตร^{๓๓}

ความคาดหวังในอนาคต

๑. ให้โรงเรียนเป็นศูนย์รวมสรรพความรู้วิชาการ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็น ศูนย์กลางพัฒนา การให้บริการแก่ชุมชน ทุกคนมีส่วนร่วม มีส่วนเป็นเจ้าของ ชุมชนมีบทบาทใน การกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาของโรงเรียน เพราะชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง

๒. โรงเรียนมีภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมสะอาดสวยงาม ร่มรื่น มีสวนไม้ดอกไม้ประดับ อย่างเป็นระบบระเบียบเหมาะแก่การจัดการเรียนการสอน ชุมชนอยากเข้าเยี่ยมชม และพักผ่อน หย่อนใจตามโอกาสอันควร เกิดความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของ และร่วมกันบำรุงรักษาให้เจริญ งอกงามตลอดไป

๓. มีอาคาร ๒๐ ที่เป็นเอกเทศสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเพียงพอมี ประสิทธิภาพ มีสื่อไอซีที และคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัยเชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ตทุกอาคารเรียน ทุก

^{๓๓}โรงเรียนป่าสังข์-ปาม่วงวิทยา,แผนปฏิบัติการประจำปี ๒๕๕๔ โรงเรียนป่าสังข์-ปาม่วงวิทยา, (โรงเรียนป่าสังข์-ปาม่วงวิทยา : จตุรการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๑๒.

ห้องเรียนนักเรียน ครู สามารถเรียนรู้และสืบค้นข้อมูลได้อย่างเพียงพอ ชุมชนสามารถเข้ามาเรียนรู้ และใช้บริการได้อย่างทั่วถึงให้บริการ

๔. มีหอประชุมขนาดใหญ่และได้มาตรฐาน มีอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย สำหรับใช้เพื่องานการอบรมสัมมนา เพื่อใช้ในการอบรมแบบโฮมรูม การจัดกิจกรรมรวมของ นักเรียนทั้งโรงเรียน ได้แก่กิจกรรมสวดมนต์วันศุกร์ กิจกรรมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และรองรับ การจัดประชุมสัมมนาทั้งระดับครูอาจารย์ หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่มาขอใช้โรงเรียนควรเป็น ศูนย์กลางการให้บริการ

๕. นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม มีสัมมาคารวะ มีความรักความเมตตาต่อผู้ด้อยกว่า มีความกตัญญูทักท้วง รู้จักและหวงแหนโรงเรียน มีความผูกพันกับโรงเรียน ครู อาจารย์ มีทัศนคติ ที่ดีต่อการเรียนทุกแขนงวิชา ชื่นชมยินดีกับผู้ที่ทำความดี ผู้ปกครอง ครู และชุมชนจะต้องมีระบบ การดูแลช่วยเหลือ และป้องกันร่วมกันจากความคาดหวังของโรงเรียนปาสังข์-ปาม่วงวิทยาทรงกับ งานวิจัยของศิวพร กันจินะ^{๓๒} ซึ่งสรุปว่าการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งเป็น สิ่งสำคัญที่โรงเรียนต้องใช้วิธีหลากหลาย เพื่อให้ผู้ปกครองและชุมชนร่วมมือในการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ และชักจูงใจผู้ปกครองเยี่ยมชม ครอบครัวและชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ของนักเรียน ที่ได้ศึกษาและปฏิบัติงานของจริง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของผู้เรียนที่ใช้ในการดำเนินชีวิต

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในโรงเรียนหมายถึง การให้ชุมชน ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วม ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมด้านการเรียนรู้ การสนับสนุน การศึกษา การพัฒนาและประโยชน์ ของการเข้ามามีส่วนร่วม ในด้านความสัมพันธ์มีการร่วมมือกัน มีการระดมทรัพยากรโดยเริ่มตั้งแต่ การคิดวางแผน ดำเนินกิจกรรม ร่วมรับประโยชน์จนถึงกระทั่งการประเมินผล

จากข้อมูลสัมภาษณ์ มีเรื่องราวความเป็นมาจากท่านผู้รู้อีกมาก ที่ไม่ได้กล่าวถึง ก็แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนปาสังข์-ปาม่วงวิทยา เป็นสมบัติของประชาชนในเขตบริการ ที่สร้างสรรค์ ร่วมกันมาจนถึงทุกวันนี้ นับเป็นสถานศึกษาที่เกิดขึ้นจากพระสงฆ์ คือพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ดังนั้นโรงเรียนปาสังข์-ปาม่วงวิทยาก็เป็นศูนย์รวมของการให้บริการความรู้แก่ บุตรหลานและประชาชนของชุมชนนี้ตลอดไป

^{๓๒}ศิวพร กันจินะ, “ปัจจัยในการตัดสินใจของผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนวัดทอง สุทธาราม สังกัดกรุงเทพมหานคร เขตบางซื่อ”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ได้เปิดศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้นักเรียนและกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านและบ้านที่อยู่ใกล้ๆ ได้เข้ามาศึกษา วัดหรือสถานศึกษาจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณีอันงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์จัดตั้งตามระเบียบของกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๓๕ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา^{๓๓} มีวัดต่างๆ จัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวนมาก

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หมายถึง หน่วยงานเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัด มูลนิธิ สมาคม สถานศึกษา หรือหน่วยงานของรัฐได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนที่มีชื่อย่อว่า “ศพอ”^{๓๔}

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

เนื่องจากหลวงปู่ (พระครูโสภณบุญเขต) ได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาจึงได้คุยกับนายพิพัฒน์ กอบัว ในขณะที่ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสังข์ นายพิพัฒน์ กอบัว จึงได้ให้คณะทำงานได้ทำการเปิดอาคารที่อยู่ข้างหลัง อบต. เพื่อให้เป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ตามระเบียบของกรมการศาสนา^{๓๕} ว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์อบรมก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ อยู่ในสังกัดกรมการศาสนา แต่ปัจจุบันอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสังข์

อนึ่ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ยังมีการจัดในนามการพัฒนาชุมชนและกระทรวงสาธารณสุขอีกส่วนหนึ่งด้วย

ประวัติความเป็นมาของการศึกษาเด็กก่อนเกณฑ์

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด หมายถึง สถานที่ซึ่งวัดจัดตั้งขึ้นในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของไทย รวมทั้งการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนเกณฑ์เข้าสู่วัยเรียนภาคบังคับในระดับประถมศึกษา มีชื่อย่อว่า “ศดว”^{๓๖}

สรุปความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษาบทบาทของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ต่อการศึกษาของรัฐเป็น ๓ ลักษณะ คือ

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสุตปัญญารักษ์, เจ้าคณะตำบลป่าสังข์เขต ๑, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๔} กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของพระสงฆ์ หน้า ๕๑๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายสุวรรณ เจริญ, ครูโรงเรียนบ้านป่าสังข์-ป่าม่วงวิทยา, วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^{๓๖} กรมการศาสนา, พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของพระสงฆ์ หน้า ๔๓๐.

๑. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาการศึกษาแห่งชาติ ให้นักเรียน พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่การจัดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม โรงเรียนราษฎร์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

๒. การสงเคราะห์ให้แก่ประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐและเอกชนตาม แผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบท การให้ใช้ทรัพย์สินในการ สร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

๓. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

๓.๓.๒ ฝายน้ำล้น

หากมองย้อนกลับไปสัก ๑๕-๒๐ ปี คนอีสานส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีน้ำไว้ใช้ในการทำไร่ ทำนา เนื่องจากไม่มีลำคลอง ไว้คอยเก็บน้ำไว้ใช้ รัฐเริ่มหันมามองคนภาคอีสานเนื่องจากคนภาค อีสานส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมทำนาข้าวส่งออกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นรัฐจึงเริ่มขุดคลองที่เรียกว่า “คลองอีสานเขียว” พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เริ่มตระหนักเห็นว่าชาวบ้านป่าสงฆ์และบ้าน ไกลเคียงไม่มีบ่อหรือคลองไว้เก็บน้ำไว้ใช้จึงเริ่มพาญาติโยมในบ้านป่าสงฆ์ ป่าม่วง ขุดคลองทำฝาย เก็บน้ำไว้ใช้ทำไร่ ทำนา ชาวบ้านช่วยแรงกันโดยไม่มีอุปกรณ์ที่ทันสมัยใช้แต่จอบ เสียม ขุดเป็น คลองหรือฝายเก็บน้ำไว้ใช้ จนถึงปัจจุบันนี้^{๓๖} โดยไม่มีเงินจากรัฐเข้ามาช่วยเหลือ หลวงปู่ใช้ทุน ทรัพย์ของตนเองที่ได้จากการเทศน์และเงินนิมิตยภัตของท่านเองและรวบรวมเงินบางส่วนจาก ชาวบ้านที่บริจาค^{๓๗} พร้อมกันนั้นที่ดินส่วนใหญ่เป็นไร่นาชาวบ้านได้เสียสละบางส่วนให้ขุดทำฝาย สร้างฝายพัฒนาอากันห้วยวังยาง บ้านป่าสงฆ์เป็นฝายดินขนาด ๑๕ เมตร ยาว ๔๕๐ เมตร สูง ๔ เมตร ประตุน้ำคอนกรีตเสริมเหล็ก บรรจุน้ำได้ประมาณ ๑๓๒,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร นับว่ามี ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำไร่สำหรับชาวบ้าน และเก็บน้ำไว้สำหรับอุปโภคบริโภคของชาวบ้าน

๓.๓.๓ ถนน

หากเรามองย้อนกลับไป ๒๐-๓๐ ปีนั้นการเดินทางไปมาหาสู่กันนั้นเป็นไปด้วยความ ยากลำบาก ถนนส่วนใหญ่ยังเป็นดินทรายทางเกวียนการไปมาหาสู่ลำบากมาก ดังนั้นพระครูโสภณ บุญเขต (โสม โสภโณ) จึงมีแนวคิดว่าจะทำถนน โดยการรวบรวมทุนทรัพย์ของท่านเองและชาวบ้าน

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายชาติ เณียง, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสงฆ์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายบุญทัน วงศ์อามาตย์, ครูโรงเรียนบ้านป่าสงฆ์-ป่าม่วงวิทยา, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

บริจาคช่วยกันทำถนนหนทางเพื่อไปมาหาสู่กันโดยสะดวก^{๓๕} ในอดีตถนนเป็นอุปสรรคมากแม้จะไปหาหมอเวลามีคนป่วย หรือกระทั่งจะคลอดลูกก็ไม่มีหมอที่ทันสมัยเหมือนกับปัจจุบัน ต้องไปหาหมอดำเฒ่าทำคลอด บางครั้งกว่าจะไปรับหมอมาได้ก็คลอดลูกแล้วก็มี ดังนั้นท่านจึงได้ร่วมกับชาวบ้านพากันทำถนนเพื่อจะได้เดินทางได้สะดวก และถนนไปสู่บ้านอื่นให้มีความสะดวกมากขึ้น

๓.๓.๔ สถานีอนามัย

สถานีอนามัยบ้านป่าสังข์ เป็นสถานีอนามัยประจำหมู่บ้านป่าสังข์ หมู่ ๑ ตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดสร้างขึ้นจากการดำริของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) พร้อมด้วยชาวบ้านป่าสังข์ เพื่อใช้เป็นสถานที่รักษาผู้เจ็บป่วยใช้ในเขตบริการ คือ บ้านป่าสังข์ ดอนแคน ร่องคำ ดงเค็ง โคกมอน ป่าม่วง โนนเมือง ดอนคู หนองคู หนองทุ่ม เป็นต้น ที่มาใช้บริการในครั้งนั้น แต่การบริการในครั้งนั้นยังไม่ค่อยจะเจริญมากนักแต่ก็มีผู้คนมากมายมาใช้บริการ

ในปัจจุบันสถานีอนามัยได้เปลี่ยนสถานะจากสถานีอนามัยมาเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล จากการที่เคยให้บริการหลายบ้านได้เปลี่ยนมาให้บริการในเขตของตนเฉพาะเท่านั้น เนื่องจากตำบลป่าสังข์ได้แบ่งออกเป็นเขตบริการเป็น ๒ เขต ซึ่งประกอบด้วย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านป่าสังข์ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านร่องคำ และได้แบ่งเขตการบริการออกไปด้วย

๓.๔ ด้านศิลปหัตถกรรม

ศิลปหัตถกรรมเป็นเครื่องใช้สอยที่ทำขึ้นโดยชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวันโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งท่านพระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ) ท่านจะชำนาญในเรื่องนี้มาก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๔.๑ ความหมายของศิลปหัตถกรรม

หัตถกรรม หมายถึง (Handicraft) หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อประโยชน์ใช้สอยหรือกล่าวได้ว่าคือ สิ่งที่มนุษย์ทำขึ้นโดยมิได้อาศัยเครื่องจักร กล่าวคือ ทำด้วยฝีมือของตนเอง จะเป็นการเลียนแบบจากสิ่งที่พบเห็นหรือความต้องการก็ตาม แต่สิ่งนั้นมีใช้เพื่อการประดับประดาโดยเฉพาะ เรียกว่า หัตถกรรม อาทิ ภาชนะ ใช้สอยภายในเรือน เช่น ถ้วย ชาม ถาด หม้อ โอ่ง ฯลฯ ซึ่งทำด้วยวัสดุต่างๆ กัน

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายผัน เจริญ, น้องชายพระครูโสภณบุญเขต, วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ศิลปหัตถกรรม หมายถึง เครื่องใช้สอยที่ทำขึ้นโดยชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวันโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ลักษณะของงานผู้ประดิษฐ์สามารถถ่ายทอดอารมณ์โดยมีคุณค่าทางศิลปะที่แสดงออกมากับงานผลิตภัณฑ์นั้นๆ

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งมีคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยและมีความงามตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น^{๔๐}

สรุปได้ว่า ศิลปหัตถกรรม หมายถึง ผลงานของชุมชนในท้องถิ่นที่ทำจากวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ความงามที่แสดงออกมาดูเรียบง่าย ไม่รกรุงรังหรือได้รับการตกแต่งให้มากจนเกินไป

๓.๔.๒ ประเภทของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ประเภทของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของหลวงปู่พระครูโสภณบุญเขต สามารถแยกประเภทศิลปะพื้นบ้านประเภททัศนศิลป์ออกเป็น ๓ ประเภท^{๔๑} ได้แก่

๑. ประติมากรรมพื้นบ้าน ประติมากรรม หมายถึง การปั้น แกะสลัก หล่อ รวมทั้งการเคาะ บุ ตี เชื่อม เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปลักษณะที่ต้องการ โดยอาจเป็นการจำลอง หรือทำให้เหมือนจริง เช่น อนุสาวรีย์ รูปปั้น และพญานาคในวัด ถ้วยชาม ฯลฯ โดยทั่วไปงานประติมากรรมจะมีรูปทรงแยกเป็น ๓ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

๑.๑ รูปทรงลอยตัว เป็นประติมากรรมที่มีฐานรองรับอยู่ตอนล่าง โดยการเคลื่อนน้ำหนักลงสู่ฐานสามารถมองดูได้โดยรอบ เช่น พระพุทธรูปที่ประดิษฐานในโบสถ์ วิหาร เป็นต้น

๑.๒ รูปทรงนูน เป็นประติมากรรมที่มีลักษณะนูนขึ้นมาจากพื้น เพื่อเสนอรูปทรงเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งให้ปรากฏ เช่น ลวดลายแกะสลักไม้บนหน้าบัน โบสถ์ วิหาร ลวดลายรูปปั้นตกแต่งฐานสถูปเจดีย์ ลวดลายที่ฉลุให้นูนขึ้นจากแผ่นหนังสือแผ่นโลหะ ฯลฯ

๑.๓ รูปทรงจมอยู่ในพื้น เป็นประติมากรรมที่มีลักษณะรูปทรงที่เกิดขึ้นด้วยเส้นที่ขีดให้ลึกลงไปในพื้นที่หรือฉลุส่วนที่เป็นพื้นออกให้คงไว้แต่ส่วนที่เป็นรูป เช่น ภาพหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี ลวดลายแทงหยวกประดับเมรุเผาศพของชาวบ้านในเขตมินบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี ฯลฯ

วัสดุที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ในการสร้างงานประติมากรรมจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น วัสดุที่ช่วงพื้นบ้านนำมาใช้ในการสร้างงานในแต่ละท้องถิ่น มีอยู่หลายชนิดได้แก่

^{๔๐}วิมล จิโรจพันธุ์ พร้อมคณะ,พัฒนาสังคมและชุมชน,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๕.

^{๔๑}สัมภาษณ์ นายสุวรรณ ชันทัพ,ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ ตำบลป่าสังข์, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๑. ดิน เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในทุกท้องถิ่น โดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคกลางที่มีดินซึ่งมีคุณภาพพิเศษ เช่น ดินแดงของจังหวัดราชบุรี ดินเป็นวัสดุพื้นฐานสำหรับงานปั้น ประติมากรรม พื้นบ้านที่ทำด้วยดิน มีทั้งประเภทฝังให้แห้ง และเผาให้สุก ในบางครั้งก็ใช้ปั้น เพื่อเป็นแม่แบบในการทำพิมพ์หล่อปูนหรือโลหะ ประติมากรรมที่ปั้นด้วยดินชาวบ้านนิยมทำกัน ได้แก่ พระพิมพ์ ตู๊กตารูปปั้นสัตว์ ลวดลายประดับสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น

๒. หิน เป็นวัสดุที่ใช้สำหรับทำงานแกะสลัก ท้องถิ่นภาคกลางนิยมใช้หินทราย แกะสลักรูปเคารพและลวดลายต่างๆ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาแต่โบราณ ประติมากรรมสลักหินที่ทำกัน เช่น ลูกนิมิต พระพุทธรูป สาก ครก ฯลฯ

๓. ปูน เป็นวัสดุที่ใช้ปั้นและหล่อ ถ้าต้องการปั้นจะต้องนำปูนมาเผาให้สุกแล้วปั้นให้เป็นผงผสมด้วยน้ำยาไหลกจนเหนียวนุ่ม และจึงนำมาปั้นเป็นลวดลาย หรือรูปต่างๆ เป็นที่นิยมทำกันมาตั้งแต่โบราณเมื่อแห้งแล้วมีความคงทนไม่แพ้ดิน และยังสามารถใช้กับงานที่มีความละเอียดได้อีกด้วย ประติมากรรมปูนปั้นมีทั้งที่ปั้นโดดๆ เป็นรูปทรงลอยตัว และปั้นเป็นรูปทรงนูนประดับตกแต่งอาคารสิ่งก่อสร้าง เช่น หน้าบันบัวปลายเสา ชุ่มประตู่ ชุ่มหน้าต่าง รูปภาพทวารบาล ลวดลายประดิษฐาน สถูปเจดีย์ ปรางค์ ฯลฯ

๔. ไม้ เป็นวัสดุที่มีอยู่ทั่วไปในทุกท้องถิ่น เช่น ไม้สัก ไม้โพธิ์ ไม้ปลู ไม้โมก ไม้ละมุด ไม้ขนุน ฯลฯ ส่วนมากเป็นไม้เนื้อละเอียดเหมาะสำหรับนำมาแกะสลักเป็นรูปทรงลอยตัวหรือลวดลาย และสิ่งประดับตกแต่งอาคารสถานที่ ยานพาหนะที่สร้างด้วยไม้ ประติมากรรมพื้นบ้านสลักไม้พบได้ทั่วไป ดังจะเห็นได้จากลวดลายหน้าบันโบสถ์ วิหาร คันทวย หอรับ หน้าต่าง รูปภาพ และลวดลายประดับเครื่องดนตรีไทย เช่น ซออู้ ซอด้วง ระนาด หรือพระพุทธรูป ฯลฯ

๕. หยกกล้วย เป็นวัสดุที่ได้มาจากกาบของต้นกล้วย โดยลอกจากลำต้นกล้วยเป็นกาบยาว ชาวบ้านนำมาแทง หรือฉลุเป็นลวดลาย แล้วนำมาประกอบกันขึ้น เพื่อประดับและตกแต่ง “เบญจา” สำหรับรดน้ำในการมงคลต่างๆ เช่น ดัดจุก หรือประดับธรรมาสันสำหรับพระเทศน์ หรือประดับเมรุ หรือเชิงตะกอนเพื่อตั้งเผาศพการแทงหรือสลักหยกนี้ บางทีเรียกว่า ทำเครื่องสด

๖. โลหะ เป็นวัสดุที่ชาวบ้านใช้หล่อรูปต่างๆ เช่น พระพุทธรูป กระดิ่ง ระฆัง ฯลฯ บางครั้งก็ตีแผ่เป็นแผ่น แล้วนำไปประดับตกแต่งบุหุ้มวัตถุต่างๆ โดยคุณเป็นลวดลายสวยงามหรือนำมาทำเป็นเครื่องประดับต่างๆ โลหะที่นิยมใช้กัน ได้แก่ ทองแดง ทองสัมฤทธิ์ เงิน นาก ทองคำ ดีบุก

หัตถกรรมพื้นบ้านที่พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ให้การสนับสนุน ส่วนมากเป็นผลงานที่ทำด้วยมือ มีความเรียบร้อย และมุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญรวมทั้งมีเนื้อหาเน้นไปที่ประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพมากกว่าคุณค่าของความเป็นศิลปะ ดังนั้นหัตถกรรมพื้นบ้านจึง

หมายถึง ผลงานหัตถกรรมที่เกิดจากฝีมือช่างคนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งประดิษฐ์ สร้างสรรค์ โดยอาศัยวิธีการและรูปแบบที่ถ่ายทอดอยู่ในชุมชนจากบรรพบุรุษ โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน งานหัตถกรรมเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะผลงานเหล่านี้เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๔๒} หัตถกรรมพื้นบ้านสามารถจัดเป็นหมวดหมู่ หรือประเภทตามลักษณะของวัสดุที่ใช้ในการผลิต^{๔๓} ได้ดังนี้

๑. แบ่งตามวัสดุที่นำมาใช้ เช่น กระจง วัตถุดิบที่นำมาใช้เป็นวัสดุสำหรับทำกระจง คือ ไม้ไผ่ ส่วนรายละเอียดที่จะต้องศึกษาต่อไป คือ คุณสมบัติของไม้ไผ่ ประเภทหรือพันธุ์ไม้ไผ่ที่จะนำมาใช้ว่ามีคุณสมบัติที่เหมาะสมอย่างไรในการที่จะเอามาใช้ในแต่ละประเภท การเลือกขนาดและอายุของไม้ไผ่ อาจจะรวมไปถึงการแปรรูปไม้ไผ่ให้เป็นลักษณะของเส้นดอกที่ทำให้เกิดความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไป เป็นต้น

๒. แบ่งตามหน้าที่และประโยชน์ใช้สอย การแบ่งตามหน้าที่และประโยชน์ใช้สอย เนื่องมาจากบรรดาศิลปหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านต่างก็สร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายในการใช้งานแต่ละลักษณะ โดยเฉพาะการออกแบบให้มีรูปทรงและรายละเอียดต่างๆ ก็เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยในแต่ละอย่างนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปทรงของเครื่องใช้พื้นบ้านเหล่านั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าแต่ละรูปแบบมีสัดส่วนและสัมพันธ์กับการนำเอามาใช้สอยทั้งสิ้นและจะสัมพันธ์กับสัดส่วนของร่างกายมนุษย์

๓. แบ่งตามวิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ วิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานศิลปหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านแต่ละอย่างมีขั้นตอนวิธีการที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ด้วย เช่น วิธีการจักสาน การแกะสลักไม้ การปั้นด้วยดิน หรือการทอ ซึ่งนอกจากมีขั้นตอนและวิธีการที่แตกต่างแล้ว วัตถุดิบเครื่องมือสำหรับใช้ในงานแต่ละประเภทยังมีลักษณะเฉพาะและวิธีการใช้ที่แตกต่างกันออกไปอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่ามีความแตกต่างกัน โดยตั้งแต่เริ่มขั้นตอนแรกจนถึงเสร็จสิ้นสมบูรณ์

พระครูโสภณบุญเขต นอกจากจะเป็นผู้ที่มุ่งมั่นในการศึกษาการพัฒนาสังคม งานสถาปัตยกรรม งานแกะสลัก งานปูนปั้นแล้ว ท่านยังเป็นผู้ในด้านงานฝีมือจักสานที่มีลักษณะพิเศษที่สุด เช่น กล้องข้าวน้อยที่มีลวดลายละเอียดประณีตที่สุด กล้องข้าวใหญ่ที่สุด (สูง ๓ เมตร) และ ไช เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ทั้งหมดนี้ท่านได้สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ให้ลูกหลานได้ดูชม และระลึกถึงการดำรงชีวิตของคนรุ่นหลังที่นับวันจะหาดูได้ยาก เพราะมีความ

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางหนูจิน ชันไชย, ชาวบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^{๔๓} วิมล จิโรจพันธุ์ พร้อมคณะ, พัฒนาสังคมและชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๒.

เจริญทางด้านวัตถุต่างๆจนทำให้คนมองเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวอีสานดั้งเดิม“จากหลักฐานและงานที่พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ได้สืบสานมาจากโยมพ่อของท่านเองแล้ว ท่านก็ได้ถ่ายทอดวิชาการจักสานให้แก่ลูกศิษย์ และชาวบ้านที่ได้เข้ามาเรียนการจักสานจากท่าน โดยจากการฝึกจักตอก (ไม้ไผ่) และถักขึ้นรูปกะด่า (ตะกร้า) ไช แม้กระทั่งกลองข้าว (กระติบข้าว) เหล่านี้ท่านได้ถ่ายทอดวิชาให้แก่เหล่าลูกศิษย์ผู้สนใจที่จะเรียน และอีกอย่างหนึ่งคือการเจาะโปง ท่านได้ทำไว้มากมายจากคนที่มาสั่งให้ทำและทำขึ้นไว้ใช้เองที่วัด จากการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกศิษย์เป็นกระบวนการหนึ่งที่ถ่ายทอดจากท่านไปยังคนรุ่นต่อไปเพื่อสืบทอดวิชาการจักสานของชนอีสานที่เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน และเป็นภูมิปัญญาของคนอีสานซึ่งตรงกับงานวิจัยของ ทิพวรรณ คำมา^{๔๔}ได้ให้ความหมายของการถ่ายทอดว่าเป็นกระบวนการจัดเกลาที่ทำให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้ค่านิยม บรรทัดฐาน ความรู้ ความเชื่อ และทักษะต่างๆ ทำให้การปฏิบัติตามบทบาทเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

การถ่ายทอดทางด้านความเชื่อเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ถึงคุณค่า กฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ ของสังคม เพื่อที่จะสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความเข้าใจใน วัฒนธรรมของสังคมนั้น และในกระบวนการถ่ายทอดนี้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ไปจนตลอด ชีวิตไม่ว่าจะเป็นโดยการให้การอบรมทางตรงหรือทางอ้อม โดยมีผู้อาวุโส พ่อแม่หรือผู้รู้ ตลอดจน วรรณกรรมต่างๆ ทำหน้าที่เป็นผู้ให้การถ่ายทอด เพื่อที่จะได้นำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดความเหมาะสม กับสถานะความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ประเพณี และการทำมาหากิน ซึ่งเมื่อยุคสมัยเกิดเปลี่ยนแปลงไป ตามสภาพเศรษฐกิจ ความเชื่อก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในกระบวนการของการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง การศึกษาจะเป็นตัวทำหน้าที่กล่อมเกลาหรือถ่ายทอดคุณค่าทางสังคม การเรียนรู้จะมีรากฐานอยู่ที่ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตการเรียนรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้จะเป็นหนึ่งเดียว โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญที่ช่วยในการถ่ายทอด และเรียนรู้ก็คือ “ภูมิปัญญา”

การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านมีการถ่ายทอดหลายรูปแบบตามเนื้อหาและ กลุ่มเป้าหมาย เช่น การเล่านิทาน การสอนการกระทำซึ่งจะใช้กับเด็ก แต่ในการถ่ายทอดให้ผู้ใหญ่ จะมีวิธีบอกเล่า หรือฝึกให้ปฏิบัติจริง สิ่งที่พระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ) เลือกลือสอนให้ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติจริง ซึ่งทุกวิถีเอบอิงอยู่กับศรัทธา ศรัทธาในพุทธศาสนา หรือศรัทธาในตัวท่าน จึง

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายพรพิษณุ อาจหาญ, เขาวชนบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^{๔๕} ทิพวรรณ คำมา, “การดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องผีของกะเหรี่ยงคริสต์”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

ทำให้ลูกศิษย์นิยมเข้ามาเรียนรู้การจักสานจากท่านเป็นจำนวนมาก^{๔๖}ไม่ขาดสายในวันหนึ่งๆ และไม่นิยมขบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับ

อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดความเชื่อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น เมื่อเป็นระบบจะรวมเรียกว่า “การศึกษา” ซึ่งในอดีตนั้นจะเป็นเครื่องมือในการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน มิได้ผูกขาดกับสถาบันใด สถาบันหนึ่ง มีแต่ครอบครัวและวัดอันเป็นสถาบันความเชื่อศาสนามีบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชนช่วยกันสอนโดยผ่านการกระทำและพิธีกรรมต่างๆ การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวจะเกิดขึ้นตลอดเวลา กระบวนการถ่ายทอดจะใช้วิธีการสอน และปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือบุคคลในครอบครัวที่เป็นผู้ใหญ่จะเป็นผู้ให้การถ่ายทอดแก่บุตรหลานและครอบครัวแล้วกลุ่มต่างๆ อันได้แก่ กลุ่มเพื่อน กลุ่มเครือญาติ ที่เป็นกลุ่มสังคมที่ใกล้ชิดจะเป็นกลุ่มที่ให้การอบรมทางสังคมกับคนในกลุ่มตลอดชั่วชีวิตอันก่อให้เกิดความเป็นพวกเดียวกันขึ้นการถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธา สุพุทธา สุภาพ กล่าวว่ามีตัวแทนอยู่ ๖ กลุ่ม^{๔๗}คือ

๑. ครอบครัว จัดว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมในการอบรมบ่มนิสัย และพัฒนาพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างดี ซึ่งการอบรมของครอบครัวทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นทางตรงก็เป็นการบอกสอนกันตรงๆ ว่าอะไรดีหรือไม่ดีหรือควรไม่ควร ส่วนการทางอ้อมเป็นการอบรมแบบไม่เป็นทางการ อาจเป็นการเลียนแบบหรือรับไปโดยไม่รู้สึกตัว

๒. กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของวัยรุ่นเป็นอย่างดี เพราะเด็กในวัยนี้มีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนที่ตนเองเข้าร่วมอยู่ด้วย อาจมีการเลียนแบบท่าทางพฤติกรรมหรือเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกว่าเป็นพวกเดียวกัน

๓. โรงเรียน เป็นเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็ก และมีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนาบุคลิกภาพรองจากครอบครัว แต่ในปัจจุบันเด็กสมัยใหม่จะใช้เวลายาวนานในโรงเรียน ในการเรียนรู้ความคิดและแนววิชาการต่างๆ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิตและเนื่องจากเด็กต้องศึกษาเล่าเรียนหลายปีในแต่ละระดับ ทำให้เด็กได้รับคุณค่าและความรู้อย่างทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว

๔. กลุ่มอาชีพ ในสังคมมีกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกันแต่ละกลุ่มก็มีคุณลักษณะที่เฉพาะแตกต่างกันไป การถ่ายทอดหรือการขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าเด็ก เพราะส่วนมากเป็นผู้ใหญ่ซึ่งแต่ละคนมีความคิดเห็นเป็นแบบฉบับของตนเองอยู่ในใจแล้ว

๕. ตัวแทนทางศาสนา เป็นตัวแทนทางศาสนา ได้แก่ วัดวาอาราม พระ นักบวช ผู้สอนศาสนา ในบางสังคมอาจจะรวมถึงผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระอธิการนิคม อาสโก, เจ้าอาวาสวัดบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๔๗} สุพุทธา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๑๐.

๖. สื่อมวลชนมีหลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ เป็นต้น ซึ่งมีส่วนในการขัดเกลาทงสังคมแก่นมนุษย์ในด้านต่างๆ ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ แบบของพฤติกรรม อิทธิพลของสื่อมวลชนนี้จะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีเหตุผล เจตคติ ต่อสิ่งที่ตนได้รับแตกต่างกันไป ข่าวสารที่ได้รับจึงมีทั้งการยอมรับ และไม่ยอมรับหรือการวางแผน ไม่ว่าจะปฏิบัติกริยาใดๆ ก็ตาม อย่างน้อยก็เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนบางกลุ่ม และต้องการความรู้ของบุคคลอีกส่วนหนึ่ง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล ตามที่สังคมของบุคคลตามที่สังคมต้องการเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป และโดยสรุปแล้วการถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธาเป็นกระบวนการอันมีรากฐานที่วิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต ความรู้ หรือภูมิปัญญาจะช่วยให้ความเชื่อ

การถ่ายทอดความเชื่อ การศรัทธาเป็นกระบวนการควบคุมทางสังคม ที่ทำหน้าที่ให้การเรียนรู้แก่สมาชิกในสังคมตั้งแต่ทารกจนตลอดชีวิต เพื่อให้สมาชิกได้เข้าใจรากเหง้าของวัฒนธรรมที่มีอยู่ อันจะก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตของสมาชิกเป็นไปอย่างสันติสุข ดังที่พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ได้มองเห็นว่าลูกหลานบ้านป่าสังข์มีวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปจากการสังเกตวัยรุ่น (โสม โสภโณ) ได้มองเห็นว่าลูกหลานบ้านป่าสังข์มีวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปจากการสังเกตวัยรุ่น (โสม โสภโณ) แม้กระทั่งผู้เฒ่าในหมู่บ้าน งานจักสานจะไม่มีใครรู้และทำเป็นมากนัก พระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) เกรงว่าศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องจักสานจะหายไปจากบ้านป่าสังข์ เนื่องจากคนส่วนใหญ่มักจะซื้อจากร้านค้าเพราะว่าสะดวกกว่า หาได้ง่ายกว่ากันมาก ดังนั้นพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) จึงได้มีการอนุรักษ์งานจักสานไว้ในพิพิธภัณฑ์ที่วัดจัดไว้ และอีกส่วนหนึ่งก็ได้ถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ไว้สืบสานต่อจากท่าน ถึงแม้ว่าท่านจะมรณภาพแล้วก็มีผู้สืบทอดงานจักสานไว้ อีกอย่างแม้สังคมจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ตามงานศิลปหัตถกรรมก็จะคงเหลือไว้ให้ลูกหลานไว้ดูและศึกษา

โดยสรุปบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ไม่ว่าจะเป็นในด้านการก่อสร้างศาสนวัตถุและศาสนสถาน ด้านสาธารณประโยชน์ ด้านศิลปหัตถกรรม พร้อมทั้งการเป็นผู้นำจิตวิญญาณ ตลอดทั้งเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อ ดังที่ เอกวิทย์ ฌณกลาง กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ว่าพระสงฆ์ในอดีตทำหน้าที่อันน่ายกย่องคือเป็นครูสอนทั้งชาววัดและชาวบ้าน ลูกหลานของชาวบ้านแม้ยากดมีเงิน ท่านก็นำมาบวชเรียนเขียนอ่านให้มีโอกาสศึกษาวิชาที่จะพึงได้ในครั้งนั้น ปรากฏว่าทุกอย่างมีการสอนอยู่ในวัด และพระก็ทำหน้าที่เป็นวิทยาทานเรียกว่าท่านทำหน้าที่สังคมสงเคราะห์ในครั้งนั้น การก่อสร้างทางศิลปะก็มีกำเนิดขึ้นในวัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ที่สวยงามล้ำค่าเพราะพระเป็นนายช่าง พระทำเอง ชาวบ้านได้เรียนรู้และปฏิบัติไป

จากวัด^{๔๘} แม้ในเขตเมืองบทบาทของพระสงฆ์ลดความสำคัญลง แต่ถึงกระนั้นในสังคมชนบท พระสงฆ์ยังมีบทบาทในด้านต่างๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านการสงเคราะห์ ดังที่ พระราชวรมุนี^{๔๙} ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมไทยทั่วไปว่า ในขณะที่สังคมเมืองหลวงซึ่งเป็นสังคมที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจกันสูง ผู้คนต้องทำงานแข่งกับเวลา จึงต้องห่างเหินกับวัดมากขึ้น บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมชนบทยังเหลืออยู่บ้าง ในท้องถิ่นห่างไกลพระสงฆ์ยังมีบทบาทหลายอย่างเหมือนเดิม บทบาทที่เปลี่ยนไป เช่น เมื่อเลิกเป็นครูสอนและดำเนินงานของโรงเรียนแล้ว ก็เปลี่ยนมาเป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียน เป็นผู้นำในการชักชวนชาวบ้านสร้างโรงเรียน เป็นผู้แนะนำทางการศึกษานำเด็กชาวบ้านนอกเข้ามาเรียนในกรุง ส่วนวัดในกรุงทำหน้าที่เป็นหอพักที่มีการควบคุมและอบรมความประพฤติไปด้วย เมื่องานพัฒนาเข้าถึงหมู่บ้านพระสงฆ์จำนวนมากเข้าร่วมเป็นผู้นำในการเสนอความคิดริเริ่ม เป็นที่ปรึกษาและเป็นศูนย์รวมเรียกความร่วมมือในการสร้างสาธารณูปโภค เช่น บ่อน้ำ ฝายน้ำล้น บ่อน้ำ สะพาน เขื่อน ทำนบ ศาลา โรงประชุม เป็นต้น และเป็นผู้ให้ความเห็นชอบในการกำหนดงานต่างๆ ในขณะเดียวกันในสังคมเมืองบทบาทของวัดเพิ่มมาในด้านเป็นที่ปรึกษาศิลปกรรมของชาติ เป็นที่ท่องเที่ยว เป็นพิพิธภัณฑ์ บทบาทส่วนใหญ่ของพระสงฆ์ในวัดเป็นวัดในเมืองก็เข้าไปในด้านการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีการทำบุญต่างๆ ดังที่ วิจิตร เกิดวิสัยฐ์ และปรีชา ช้างขวัญยืน^{๕๐} ได้สรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

๑. บทบาทหน้าที่ต่อพระพุทธศาสนา เช่น หน้าที่ศึกษาหาความรู้ของคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก หน้าที่ปฏิบัติพระธรรมวินัย หน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา หน้าที่รักษาและห่อหุ้มพระพุทธรูปจากการดูหมิ่น เป็นต้น

๒. บทบาทหน้าที่ต่อสังคมมนุษยชาติ เช่น หน้าที่สั่งสอนหลักธรรม การนำหลักธรรมไปใช้ชี้ทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น หน้าที่ให้บริการต่างๆ แก่สังคมเท่าที่จะทำได้ เป็นผู้นำสังคม และการเผยแผ่ สิ่งที่ได้ปฏิบัติดีแล้วไปสู่ชนานประเทศ เป็นต้น

สรุปบทบาทพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสภโณ) ในด้านการสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งประกอบด้วย การสร้างโรงเรียน การสร้างฝายน้ำล้น ทำถนน และสถานือนามัย รวมทั้งเป็นผู้

^{๔๘} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการศึกษา, (พุทธจักร : ตุลาคม, ๒๕๑๔), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๔๙} พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), สถาบันพระสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์ การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๘.

^{๕๐} วิจิตร เกิดวิสัยฐ์ และปรีชา ช้างขวัญยืน, พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๖๘.

อุปถัมภ์งานอื่นๆ เป็นจำนวนมากดังที่ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ^{๕๐} ได้กล่าวสรุปบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการสร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคม ไว้ ๔ ประการคือ

๑. บทบาทในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตรของประชาชน เจกเช่นเป็นที่พึ่งด้านความเชื่อเกี่ยวกับการเสียดละ การรักษาศีล การเจริญภาวนา รวมทั้งความเชื่อในท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้เชื่อมความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒. บทบาทในการเป็นผู้ให้การศึกษาโดย เป็นต้นว่า เป็นครูผู้สอนทั้งในโรงเรียนรับบาลและเอกชน การให้การศึกษา และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการศึกษาสายสามัญ การอบรมภายในวัด การให้การศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนและนักเรียนในโรงเรียน การจัดการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาอบรมแก่ประชาชนทั่วไป การจัดการเรียนการสอนในวิชาชีพ รวมทั้งการจัดห้องสมุดและที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

๓. บทบาทในการเป็นผู้ส่งเสริมการพัฒนาประเทศ เป็นต้น การอนุรักษ์สภาวะแวดล้อม ปลอดภัย โดยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้มีความนิยมความเรียบง่าย การให้เห็นคุณค่าในเรื่องจิตใจเป็นหลักชัยในการพัฒนา ให้มีแนวโน้มแบบพึ่งพาอาศัยระหว่างธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมสมัยใหม่

๔. บทบาทในการเป็นผู้ประสานทำให้เกิดความมั่นคงต่อรัฐ เป็นต้นว่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ การประสานความเชื่อมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแก่ประชาชน การสนองตามนโยบายของรัฐบาลในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาท้องถิ่น กองทุนหมู่บ้าน การพัฒนาคมนาคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ)พอสรุปได้ ๒ ประการ คือ

๑. การพัฒนาพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นต้นว่า ให้การศึกษา การเผยแผ่หลักธรรม รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี

๒. การพัฒนาสภาพแวดล้อมทั้งธรรมชาติแวดล้อมและสังคมแวดล้อม เป็นต้นว่า การสร้างสาธารณประโยชน์ เช่น สถานือนามัย โรงเรียน ถนน การอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น

จากการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานสาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต(โสม โสภโณ)พบว่า ท่านเป็นพระเถระนักปกครองนักเผยแผ่พุทธธรรมที่มีความรู้ความสามารถครอบคลุมทั้งทางโลกและทางธรรมและงานนวัตรกรรมเป็นที่ยอมรับและนับถือและ

^{๕๐}กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือครูจริยศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒), หน้า ๒๖.

เป็นที่ทราบกันดีของพุทธบริษัททั่วไปและเหล่าลูกศิษย์ว่าท่านเป็นพระเถระที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมีรูปแบบแนวทางและเทคนิคในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระของพุทธธรรมด้วยคำพูดที่ไพเราะจับใจและวิธีที่เข้าใจง่ายได้ภูมิปัญญาเหมาะสมกับยุคสมัยพร้อมกันนั้นเป็นผู้เชี่ยวชาญในก่อสร้าง แกะสลัก และศิลปหัตถกรรมเป็นอย่างมากชีวิตที่ดั่งงามแก่ประชาชน ทั้งท่านยังเป็นผู้ให้แนวทางในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาถือได้ว่าเป็นแกนกลางที่ได้ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรมให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เหตุผลเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสำคัญและความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทยการได้ศึกษาประวัติของท่านก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบบทบาทสำคัญที่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์แก่ชุมชนสังคมประเทศชาติพระพุทธศาสนาเป็นการนำเสนอให้รู้จักธรรมะและพระดีทั้งนี้เป็นการช่วยยกระดับจิตใจของชาวบ้านให้มีความชุ่มชื้นเบิกบานใจเกิดกำลังใจและแสงสว่างที่จะปฏิบัติตามท่าน